

GAVE TIL LIVSARVING

**Formuesoverføringer mellom generasjoner
– krav realitet og gjennomføring
samt forholdet til givers arvinger og til det offentlige**

Kandidatnummer: 396

Veileder: professor dr. juris Peter Lødrup

Leveringsfrist: 27. november 2006

Til sammen 17.981 ord

21.11.2006

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Oppgavens tema	1
1.2	Avgrensning og metode	1
<u>2</u>	<u>GIVER OG MOTTAKER</u>	<u>2</u>
2.1	Motiv for å gi gave til livsarving	2
2.2	Alternative fordelingsmetoder	3
2.3	Faktiske overføringer	4
<u>3</u>	<u>GAVE</u>	<u>5</u>
3.1	Tradisjonell definisjon	5
3.2	Gavesalg	5
3.3	Arveavgiftsmessig gavebegrep	5
3.4	Skillet mellom ventet arv og falt arv	6
3.5	Avkall på ventet arv	7
3.6	Forholdet mellom gave og forskudd på arv	7
3.6.1	Arvelovkomiteens utkast fra 1962	8
3.6.2	Departementets vurdering	8
3.6.3	Reglene i dag	9
3.6.4	Nærmere om ”monaleg gåve”	9
3.6.5	Nordisk rett	10
3.7	Gaver til barnebarn	12

4	<u>GRENSEN MELLOM LIVS- OG DØSDISPOSISJON</u>	14
4.1	Problemet	14
4.2	Lovbestemt grense	14
4.3	Gavens realitet for giveren	15
4.4	Giverens hensikt	16
4.5	Pro forma-tilfellene	17
4.6	Fullbyrdelse av gaven	18
4.6.1	Utgangspunkter	18
4.6.2	Giveren beholder en del av rådigheten eller forbeholder seg bruksrett	18
4.6.3	Fullbyrdelse sett i forhold til den enkelte gave	20
4.7	Åsetesretten	22
4.8	Gaver gitt på dødsleiet	23
4.8.1	Problemet	23
4.8.2	Dødsleiebegrepets subjektive side	24
4.8.3	Dødsleiebegrepets objektive side	25
4.9	Arvepakter	26
5	<u>USKIFTET BO</u>	27
5.1	Etablering av uskiftet bo	27
5.2	En av foreldrene sitter i uskiftet bo	28
5.2.1	Hovedregelen om gjenlevendes råderett	28
5.2.2	Begrensninger i gavers størrelse	28
5.2.3	Særlig om fast eiendom	29
5.3	Livsarvingen sitter i uskiftet bo	31
5.4	Omstøtelse	31

5.4.1	Hva omstøtelse er	31
5.4.2	Forhold på mottakerens side	31
5.4.3	Frist for omstøtelseskrav	32
5.4.4	Virkning av omstøtelse	33
5.5	Særøppgjør	33
5.6	Opphør av uskifteboet	34
<u>6</u>	<u>KREDITORERS OMSTØTELSE AV GAVER</u>	<u>35</u>
<u>7</u>	<u>FORHOLDET TIL DET OFFENTLIGE</u>	<u>36</u>
7.1	Gavemelding	36
7.2	Arveavgift	37
7.2.1	Hvilke gaver som er avgiftspliktige	37
7.2.2	Avgiftsfritak for periodiske ytelser	37
7.2.3	Avgiftsfritak for leilighetsgaver	38
7.2.4	Beregning av arveavgiften	38
7.2.5	Innvirkning på avgiften at det tas forbehold om bruksrett	40
7.2.6	Omgjøring av gave	41
7.2.7	Betaling, forfall og renter av avgiften	41
7.2.8	Litt om generasjonsskifte i familieeide bedrifter	41
7.3	Overformynderiet	42
7.4	Ligningsverdier	44
7.5	Skatt	45
7.5.1	Innledning	45
7.5.2	Skattlegging av giver	46
7.5.3	Skattlegging av mottaker	46
7.6	Nordisk rett	48
<u>8</u>	<u>NÅR GIVER DØR</u>	<u>50</u>

8.1	Utgangspunkt	50
8.2	Avslag på falt arv	50
8.3	Avkortning	51
8.3.1	Utgangspunkt	51
8.3.2	Gavers betydning for testasjonsretten	51
8.3.3	Avkortning i arvemassen	52
8.3.4	Praktisk gjennomføring av avkortning	53
8.3.5	Avkortningsbeløpets størrelse	54
8.4	Nordisk rett	56
9	<u>AVSLUTNING – VURDERING AV REGLENE</u>	<u>57</u>
10	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>59</u>
10.1	Bøker	59
10.2	Artikler	60
10.3	Forarbeider	61
10.4	Dommer fra Høyesterett	62
10.5	Dommer fra underinstanser	62
11	<u>LISTER OVER TABELLER OG FIGURER M V</u>	<u>A</u>

1 Innledning

1.1 Oppgavens tema

De fleste foreldre gir gaver til sine barn. Gavene kan enten være leilighetsgaver, f.eks. til bryllup, fødselsdag og jul, eller det kan være støtte til utdanning eller støtte i økonomisk vanskelige tider. Sistnevnte kan særlig gjelde ved erverv av bolig og tilhørende belåning på denne.

Det er det klare utgangspunkt i norsk rett at enhver kan disponere fritt over sine egne midler, og dette gjelder også overføringer til egne barn og barnebarn. Likevel har vi ulike lovregler som kan sette begrensninger for dette.

I denne oppgaven vil jeg ta for meg de viktigste regler som gjelder for formuesoverføringer fra én generasjon i familien til den neste. Dette gjelder både de privatrettslige reglene som ivaretar hensynet til legalarveretten og de offentligrettslige reglene som sikrer statens tarv.

1.2 Avgrensning og metode

Fremstillingen vil søke å behandle ulike aspekter rundt formuesoverføringene, slik situasjonen er de lege lata. Enkelte av reglene i de øvrige nordiske landene er tatt med for å sette den norske rettstilstanden i et større perspektiv.

2 Giver og mottaker

Arveloven¹ definerer livsarvinger slik i § 1: ”Næraste slektsarvingar er avkomet (livsarvingane) til arvelataren.” Både barn, barnebarn, oldebarn osv. omfattes. Foreldre defineres i barneloven² kapittel 1A (mor) og kapittel 2 (far). Både barn av ekteskap, samboerskap, tilfeldige forhold og adopsjon omfattes. Fosterbarn har ingen arverett etter fosterforeldrene og hører derfor ikke til begrepet livsarving.

”Særskilt livsarving” eller ”særkullsbarn”, er kun den ene ektefellens livsarving, men ikke den andres. Hvert barn har en selvstendig arverett etter både mor og far, og lovens utgangspunkt er at alle søsken arver like stor del fra hver av sine foreldre.

I det følgende vil jeg kalle foreldre for ”giver”, og barn for ”mottaker”, noen ganger ”foreldre og barn/livsarving” dersom ikke sammenhengen tilsier noe annet.

2.1 Motiv for å gi gave til livsarving

Det kan være mange grunner til at foreldrene gir barna gaver. De aller fleste foreldre bryr seg om sine barn og ønsker å bidra med det de kan. I tillegg kommer egen giverglede, og eventuelt signaliseringen av velferd og status.³ Gaver brukes også som en utveksling av støtte og omsorg innenfor familien.

I 2001 gjennomførte NOVA⁴ en spørreundersøkelse med litt over 2000 husholdninger som omhandlet pengeoverføringer fra en generasjon til den neste.⁵ Mottakerne i denne undersøkelsen var over 18 år, så overføringer til umyndige barn falt utenfor. Her kom det frem at ca. 20 % av foreldrene ga pengestøtte til sine voksne barn, og at gaven

¹ Lov av 3.mars 1972 nr.5 (heretter: al.).

² Lov av 8.april 1981 nr.7 (heretter: bl.).

³ Se Masson og Pestieau (1997) for en oversikt over motiver. Se også NOU 2000:8, særlig s.61-75.

⁴ Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

⁵ For en detaljert beskrivelse/analyse av undersøkelsen; se Halvorsen og Thoresen (2005).

gjennomsnittlig lå på kr 26.000,-. Eldre foreldre ga få, men store beløp, mens yngre foreldre ga mindre beløp med hyppigere frekvens.

Foreldrenes generelle holdning syntes å være at barna burde klare seg selv, og bare få økonomisk hjelp i nødsfall. 73 % av foreldrene svarte at alle barna burde få like mye. I de tilfelle der foreldrene hadde gitt gave, svarte 45 % at de hadde delt likt, men dersom man la til grunn de gavebeløp som faktisk ble oppgitt, var det kun likedeling i 30 % av tilfellene. For utfyllende statistikk, se Tabell 1.

Størrelsen på gaven hvert enkelt barn mottok, minket med størrelsen på søskenflokket. Enebarn hadde større sannsynlighet både for å få gave, og for å få et større beløp enn et barn med søsken. De eldste barna i søskenflokket fikk gjennomsnittlig litt mindre enn de yngre, men det var ingen tegn til forskjellsbehandling av sønner og døtre.

I Tabell 2 gis en oversikt over marginaleffekten for gavene. Selv om mange foreldre gir for å dekke barnas behov, følger det av tabellen at graden av inntektskompensasjon er lav. Opplever barnet et inntektsbortfall på kr 1000,- vil foreldrene kompensere dette med å gi kr 40,-. Foreldrenes egen økonomi har også betydning. Hvis foreldrenes inntekt øker med kr 1000,- vil dette resultere i kr 50,- i økt pengegave.

I dagens samfunn er den tradisjonelle familien med to ektefeller med felles livsarvinger ikke den eneste familiefORMEN. Dette tar man hensyn til når økonomien planlegges, herunder overføringer til de nærmeste. Ved å yte livsgaver, kan man enkelt forfordele noen, f.eks. egne særkullsbarn eller ny livspartner. Mange gaver er derfor direkte fordelingsmessig motivert.

Noen gaver er avgiftsmessig motivert, se mer om dette nedenfor i pkt. 7.2.

Ved foreldrenes død står barna i en prioritert stilling ved at de har en lovbestemt rett på arv etter foreldrene. Det bestemmes i al. § 29 at ”to tredjepartar av formuen til arvelataren er pliktdelsarv for livsarvingane”. Pliktdelsarven er likevel aldri større enn kr 1.000.000,- til hvert av barna eller til hvert barns linje. For barnebarn er grensen minst kr 200.000,- til hver.

2.2 Alternative fordelingsmetoder

Hvert barns linje arver som utgangspunkt like stor del av arven, jf. al. § 1(2). Ved testament kan foreldrene fordele verdiene etter deres død etter eget ønske innenfor den delen av

formuen som omfattes av testasjonsfriheten. Hvis testasjonsretten ikke er benyttet, vil barna arve hele boet, ikke bare det de har krav på som pliktdelsarv.

Som eksempel kan vi bruke et netto dødsbo på 5 millioner som tre barn skal arve. Hvert av barna har etter al. § 29 ikke krav på mer enn 1 million hver, så foreldrene kan ved testament bestemme hvem som skal få de resterende 2 millionene.

Likhetstankegangen om at alle barn arver like stor del av boet kan foreldrene bryte ved å yte ***gaver*** til det barn de ønsker å forfordele. Så lenge gaven er en realitet for foreldrene kan ikke de andre barna hindre at den ene får overført store verdier. Friheten foreldrene her er gitt, er resultatet av et bevisst valg fra lovgivers side.

Å yte gaver mens man lever blir en måte foreldrene kan gjøre barna "arveløse" på. Formuen kan altså fordeles mens foreldrene er i live, slik at dødsboets nettoverdi (som arvingene har krav på sin pliktdelsarv av) ikke gir barna noen formuesverdier.

Det er ingen begrensninger i friheten til å gi gaver, både beløp og hvem som mottar gave kan fullt ut bestemmes av giver. Det finnes dog begrensninger dersom giver sitter i uskiftet bo, se nærmere nedenfor i pkt. 5.2.

2.3 Faktiske overføringer

I følge Statistisk Sentralbyrå mottok 24.200 personer avgiftspliktig arv eller gave i 2004. Det samlede arveavgiftsgrunnlaget var på 17,4 milliarder kroner i 2004, en økning på 2 milliarder fra året før. Av dette utgjorde avgiftspliktige gaver 5,8 milliarder.

Over 40 % av de som mottok arv eller gave i 2004 fikk verdier på mellom kr 250.000,- og kr 550.000,-, og hver sjettede person som mottok arv eller gave, mottok verdier på 1 million eller mer.

Når det gjelder avgiftpliktige ***gaver***, mottok 7800 personer dette i 2004. Gaven utgjorde i gjennomsnitt kr 739.000,- og utløste en avgift på kr 67.200,-. Økningen fra 2003 var på 26 %. Nærmere om de faktiske overføringer, se Tabell 3 og Tabell 4.

3 Gave

3.1 Tradisjonell definisjon

En gave foreligger når en giver som er motivert av gavehensikt, overfører midler fra egen formuesmasse til mottakerens. Den tradisjonelle privatrettslige definisjonen av en gave er en *formuesforskyvning i den hensikt å berike mottakeren*.

3.2 Gavesalg

Dersom gavemottakeren yter noe tilbake, enten i form av vederlag eller en annen gjenstand (bytte), vil differansen kunne utgjøre en gave der den ene yter vesentlig mer enn den andre.

I forarbeidene til dekningsloven⁶ ble det funnet "unødvendig" å si uttrykkelig i loven at det ville foreligge gave for det overskytende der mottaker yter delvis vederlag.⁷

Hvis mottakeren betaler full pris for en overdragelse, vil det anses som en gjensidig bebyrdende avtale med forholdsmessighet mellom ytelsene. I en slik situasjon foreligger det verken gave eller gavesalg.

3.3 Arveavgiftsmessig gavebegrep

Gavebegrepet er mer omfattende i arveavgiftsmessig forstand enn ellers. Arveavgiftsloven⁸ § 2(7) definerer gavebegrepet slik: "Enhver økonomisk fordel som oppnås ved foreldelse eller ettergivelse av gjeld, eller ved kjøp, bytte, leie, lån, interessentskapsavtale eller annen rettshandel hvor mottakeren ikke har svart fullt vederlag, blir å regne som gave". Disposisjonen må være juridisk forpliktende og få faktiske virkninger for partene. Bestemmelsen er ikke uttømmende, så at en disposisjon faller utenfor oppregningen er ikke ensbetydende med at avgiftsplikt ikke foreligger.

⁶ Lov av 8. juni 1984 nr.59 (heretter: deknl.).

⁷ NOU 1972:20 s.285.

⁸ Lov av 19. juni 1964 nr.14 (heretter: aal.).

Lån fra foreldre til barn med lav rente er en avgiftspliktig gave for differansen mellom normalrentesatsen for rimelige lån i arbeidsforhold og faktisk betalt rente. Det bør også kreves avgift når betalt rente er lavere enn normalrentesatsen.⁹ Denne satsen endres i takt med det som fastsettes av Norges Bank. Siden renter er fradragsberettiget ved ligningen, må den fastsatte rentefordel reduseres med 28 % før avgift beregnes.

Hvis foreldrene har ytet barna lån, men så ettergir gjelden før den er helt nedbetalt, vil ettergivelsen anses som en avgiftspliktig gave. Er restbeløpet i den størrelsesorden at det kan betegnes som leilighetsgave samsvarende med skikk og bruk, vil ettergivelsen likevel ikke være avgiftspliktig. Se mer om leilighetsgaver nedenfor i pkt. 7.2.3.

Ikke-økonomiske fordeler faller utenfor avgiftsplikten, noe som følger motsetningsvis av lovteksten. Eksempler på dette kan være praktisk hjelp og sosialt samvær.

Gavehensikt presumeres normalt å foreligge for disposisjoner mellom nærstående. Formuesoverføringen gir mottakeren skatteevne uavhengig av om giveren har gavehensikt eller ikke, og det er derfor skattemessig rasjonelt at gavehensikt ikke kreves for ileggelse av avgift.

3.4 Skillet mellom ventet arv og falt arv

Ved arvefallet er det livsarvingene og testamentsarvingene som arver avdøde. Det følger av de ulike reglene i arveloven. Før dødsfallet, er det tale om *ventet arv* for arvingen. Denne kan karakteriseres som en personlig arveutsikt, og står i motsetning til en overførbar formuerettighet. Enhver kan etter al. § 45 gi avkall på ventet arv overfor arvelateren, men arveutsikten kan etter al. § 44 verken avhendes eller pantsettes. Arvingens kreditorer kan ikke ta beslag i ventet arv, og kan ikke hindre arvingen i å gi avkall på arveutsikten med bindende virkning for kreditorene. Ventet arv inngår heller ikke i et eventuelt fellesbo som skal deles ved skilsmisse.¹⁰

⁹ Skattedirektoratets melding SKM-2005-15 viser til at Stortingets avgiftsvedtak for 2006 ikke inneholder noen endringer i forhold til avgiftsvedtaket for 2005. Se SKM-2004-15 pkt.5 om fordel ved rentefrie eller billige lån.

¹⁰ Andenæs, 1985 s.48-49.

Etter at dødsfallet betegnes deres eiendeler som *falt arv*. Dette er en overførbar formuerettighet som inngår i arvingens formue på lik linje med hans øvrige eiendeler. Arvingen kan disponere fritt over arven ved avhendelse, pantsettelse eller annen måte. Kreditorerne kan etter dekl. § 2-2 ta beslag i arven, og hvis arvingen er konkurs, kan han etter dekl. § 2-12(2) ikke gi avkall på arven med virkning for kreditorerne. Har arvingen formuesfellesskap med ektefellen, går arv som faller i dette tidsrommet inn i felleseiet, med mindre arvelateren har bestemt at det skal være mottakerens særeie.

Gaver er verken ventet eller falt arv, men derimot disposisjoner arvelater foretar mens han er i live. Gaven går inn i mottakerens formue, og han kan fritt disponere over den ved avhendelse eller pant. Kreditorerne kan som hovedregel ta beslag i gaven på lik linje som andre formuesgoder.

3.5 Avkall på ventet arv

Det er adgang til å gi helt eller delvis avkall på ventet arv etter al. § 45. Arvingen elimineres da helt eller delvis av arvetavlen, og avkallet får betydning for hele arvingens linje ”når ikkje anna er avtalt”. Det foreligger likevel en begrensning hvis avkallet gis av arvelaterens livsarving. For at avkallet skal få virkning for arvingens livsarvinger (dvs. barnebarna til arvelateren), må det gis et rimelig vederlag. Vurderingen av hva som ligger i ”rimelig vederlag” skal tas i arvelaterens formue ved hans død, ikke da avkallet ble gitt eller vederlaget ytet.¹¹ Det er ikke adgang til å gi avkall for en bestemt arving, men det kan knyttes betingelser til avkallet som avgjør om avkallet inntreffer eller faller bort.¹²

3.6 Forholdet mellom gave og forskudd på arv

Begrepene ”gave” og ”forskudd på arv” blandes i dagligtalen og i media, noe som i seg selv var bakgrunnen for de omfattende forarbeidene til al. § 38. Jeg vil i det følgende redegjøre for forholdet mellom gave og forskudd på arv, slik begrunnelsen var i forarbeidene, og slik situasjonen er i dag.

¹¹ Lødrup, 1999 s.262-263.

¹² Utkast 1962 s.212.

3.6.1 Arvelovkomiteens utkast fra 1962

Den tidligere arveloven av 1854 bestemte i § 14 at en gave til livsarving bare skulle betraktes som arveforskudd når giveren uttrykkelig hadde villet det, og at det måtte fremgå ved "en forfattet Optegnelse eller andet Document, eller af Barnets Tilstaaelse, at Afkortning har været Giverens Villie".

Arvelovkomiteen antok at den tidligere avkortningsordningen var "mislykket", og begrunnet dette med likhetsbetraktninger.¹³ Det ble antatt at borgerne anså det rimelig at større gaver og begunstigelser ytet til barna mens foreldrene var i live, burde tas i betraktning ved arveoppgjøret. Ordningen med avkortning kun i de tilfelle det var forutsatt ble omtalt som en "felle", og begrunnet med at den var i strid med det som var den "naturlige rettsoppfatning" om at alle barna skulle få like store verdier totalt fra foreldrene. Man måtte kunne stole på at lovens ordning var i samsvar med denne rettsoppfatningen.¹³

Etter komiteens mening tilsa en "naturlig konsekvens av grunnsetningen om likhet mellom arvingene" at begunstigelsen av ett av barna i *alminnelighet* skulle anses som forskudd som ga anledning til avkortning. Følelsen av likhet mellom andre slektsarvinger hadde ikke samme styrke som likhet mellom livsarvinger.

Arvelovkomiteen konkluderte med at loven ikke burde tvinge til avkortning. Arvelateren var selv den som best kunne vite hvordan det skulle gjøres "rett og skjell" mellom barna, og derfor burde det tas hensyn til hans mening der den uttrykkelig var formulert. Hadde gavemottakeren hatt rimelig grunn til å gå ut fra at gaven skulle være uten betydning for hans arverett, burde avkortning likeledes heller ikke finne sted. Der arvelateren *ikke* hadde gitt uttrykk for noen vilje om skifteoppgjøret, burde lovens alminnelige utgangspunkt i følge komiteen være at "avkortning *skal* skje".

3.6.2 Departementets vurdering

Departementet fant etter en samlet vurdering at betenkelighetene ved komiteens foreslåtte ordning var så sterke, at forslaget ikke burde legges til grunn.¹⁴ Man burde fortsatt kreve positive holdepunkter for at avkortning var i samsvar med arvelaterens ønske. Bevismessig

¹³ Utkast 1962 s.124.

¹⁴ Ot.prp.nr.36 (1968-69) s.110.

mente departementet at også annen bevisføring enn skriftlige nedtegnelser fra arvelateren ville være tilstrekkelig, slik at avkortning burde kunne legges til grunn også når det på annen måte kunne godtgjøres at avkortning ville være ”i samsvar med giverens forutsetninger”.

Arvelovkomiteens forsøk på å vende om på lovens utgangspunkt ble derfor ikke tatt til følge. I odelstingsproposisjonen ble avkortning igjen gjort avhengig av at ”arvelateren har bestemt det eller det godtgjøres at avkortning vil være i samsvar med arvelaterens forutsetninger”. Regelen gjelder likevel kun for betydelige gaver.

I justisnemndas innstilling¹⁵ ble det forutsatt at den nye oppmykningen av bevisreglene ville medføre anledning til avkortning i større omfang enn det som hadde vært tilfelle så langt.

3.6.3 Reglene i dag

En generell holdning om lik behandling av barna er vanligvis ikke tilstrekkelig til å begrunne avkortning, da en gave eller et gavesalg til ett av barna kan ha ulike motiver hos giverne. Utgangspunktet i norsk rett er, som det fremkommer over, at en gave til egne livsarvinger *ikke* er å betrakte som forskudd på arv.

Giveren kan fastsette at gaven skal anses som forskudd på arv ved en senere anledning enn når mottakeren får gaven, så det er ikke et samtidighetskrav. Mottakerens kunnskap er også uten betydning. Hvis giveren derimot uttrykkelig lover mottakeren at avkortning *ikke* skal skje, er dette bindende for giveren etter normale avtalerettslige regler.

For at avkortning senere skal kunne skje, er vilkåret at det må kunne godtgjøres av de andre arvingene at avkortning ville samsvare med giverens ønske. Bevisspørsmålet behandles nedenfor i pkt. 8.3.

3.6.4 Nærmere om ”monaleg gåve”

Ved stortingsbehandlingen fikk arveloven sin ”nynorske språkdrakt”. Vilkåret ”betydelig gave” i al. § 38 ble endret til ”monaleg gåve”, uten at dette skulle medføre noen realitetsendring.

¹⁵ Innst.O.XIX (1970-71) s.4.

Hva som kreves for at en gave anses å være ”monaleg”, fremgår av forarbeidene.¹⁶ Det skal avgjøres på grunnlag av ”giverens inntekts- og formuesforhold og hans miljø”. I tillegg til å kunne karakteriseres som betydelig, må gaven klart ha preg av en særbegunstigelse. Det må i det enkelte tilfelle foretas en konkret vurdering av gaven i forhold til givers økonomiske situasjon. To like store gaver fra to ulike givere kan få forskjellig resultat.

Vurderingen skal som utgangspunkt skje etter forholdene på gavetidspunktet, og vilkåret gjelder for både første og andre punktum i al. § 38. Noen dommer vil illustrere dette.

I RG-1994-1188 (Jæren herredsrett) ble et gårdsbruk overdratt fra foreldrene til en sønn på rimelige vilkår. Gaven ble her ansett som ”monaleg” idet den tilsvarte minst 4 netto årslønner for industriarbeidere og utgjorde 2/3 av foreldrenes aktiva.

I LA-1995-499 (Agder) hadde faren fra sitt uskiftebo foretatt diverse overføringer av eiendommer til sine to barn. I boet (som det ikke fantes en nøyaktig opptegning over) fantes det to faste eiendommer, ei hytte og ca 400.000,- i kontanter. I følge lagmannsretten måtte en vederlagsfri overføring av den ene eiendommen verdsatt til kr 84.000,- ”utvilsomt betraktes som ei monaleg gave”, og ble i tillegg ansett som forskudd på arv i samsvar med farens forutsetninger. Om det siste uttalte retten at det ”normale i en slik situasjon ville ha vært at hensikten om arveforskudd hadde kommet til uttrykk, enten i skjøtet eller i et annet dokument. Det må imidlertid antas at arvelateren ikke behøver si fra til livsarvingen på forhånd om at avkortning vil bli bestemt, eller varsle ham etterpå.”

Hvordan arveoppgjøret blir, samt fastsettelsen av avkortningsbeløpet i de tilfelle der det er gitt en gave som *skal* avkortes, behandles nedenfor i pkt. 8.3.

3.6.5 Nordisk rett

Spørsmålet om gaver skal anses som forskudd på arv er lovregulert i alle de nordiske landene, men er forskjellige i sine utforminger og rettsvirkninger. I tillegg har de ulike rettspolitiske og prinsipielle vurderinger.¹⁷

¹⁶ Ot.prp.nr.36 (1968-69) s.166-167.

¹⁷ Lødrup, 2003 s.104.

Dansk rett har samme utgangspunkt som norsk rett. En gave er ikke automatisk å betrakte som et forskudd på arv. Det skilles mellom rene gaver, arveforskudd og arvingsgjeld. Giveren må senest når gaven ytes ta forbehold om at den er å anse som et forskudd på arv. Det foreligger altså et samtidighetskrav, og avtalekonstruksjonen omtales som ”arveforskuddskontrakter”.¹⁸ I motsetning til i norsk rett, kan giveren derfor ikke ensidig bestemme at en allerede ytet gave skal avkortes.¹⁹ Bestemmelsene i loven ses på som utfyllingsregler der avtalen ikke har et annet innhold.²⁰ I tillegg må livsarvingen ha ”erkendt at have modtaget et arveforskud”. Det hevdes i litteraturen at dersom barnet tar i mot en gave fra foreldrene med beskjed om at det skal være et arveforskudd, ligger det en stilltiende aksept av vilkåret ved mottagelsen av gaven.²¹

”Arvingsgjeld” er en særlig ordning i dansk rett. Denne kjennetegnes ved at mottakeren av forskuddet ikke bare har forpliktet seg til å tåle avkortning i arven, men også en positiv forpliktelse til å betale tilbake hele det mottatte beløpet.²² Arvelateren (boet) får ved dette en fordring på arvingen som kan kreves oppfylt selv om den overstiger arvingens lodd i boet.²³

Islandsk rett ligger nær opp til norsk rett.²⁴

I **svensk rett** er grunntanken at en gave til en livsarving skal betraktes som et forskudd på arv.²⁵ Hvis giveren har fastsatt at gaven *ikke* skal avkortes, skal den likevel aksepteres som en ”ren gave”. Der giveren ikke direkte eller indirekte har tilkjennegitt sin hensikt mht. om

¹⁸ Nørgaard, 2004 s.100.

¹⁹ Taksøe-Jensen, 1998 s.268.

²⁰ Dette fremgår av den danske arvelov av 14.august 2001 (heretter: AL) §§ 32 og 33; ”medmindre andet er aftalt”, og ”såfremt det er aftalt”.

²¹ Taksøe-Jensen, 1998 s.268.

²² Danielsen, 2005 s.334.

²³ Nørgaard, 2004 s.101.

²⁴ Lødrup, 2003 s.106.

²⁵ Saldeen, 2006 s.96-103.

gaven skal avkortes eller ikke, skiller den svenske arveloven mellom livsarvinger ("bröstarvingar") og andre arvinger. Gaver til livsarvinger skal presumeres å være forskudd på arv med senere avkortningsplikt, "om inte annat har föreskrivits eller med hänsyn till omständigheterna måste antas ha varit avsett".²⁶ I forhold til andre arvinger er lovens utgangspunkt det motsatte. I utredningen til den svenske arveloven ønsket man at reglene skulle avspeile hva som normalt kunne antas å stemme overens med giverens virkelige vilje.²⁷ Undersøkelsen kommer overraskende nok til motsatt resultat av hva den norske arvelovskomiteen i sin tid kom til, nemlig at de fleste svenske foreldre ikke kjenner til at gaver skal betraktes som forskudd på arv.

Finsk rett har samme grunnsyn som svensk rett. Også her presumeres det at gaven er et forskudd med mindre giveren har bestemt noe annet. Giveren kan fastsette hvilken rettsvirkning gaven skal ha på et senere tidspunkt enn ved overleveringen, så det er heller ikke etter finsk rett et samtidighetskrav.

3.7 Gaver til barnebarn

De fleste "barn" som arver sine foreldre er i dag mellom 45 og 60 år gamle. De er da i en situasjon med god lønnsinntekt og boligen vil være helt eller delvis nedbetalt, slik at økonomien relativt sett er god. Det særlige vern livsarvingene har ved at de arver sine foreldre, kommer da gjerne som en "bonus", siden mottakerne har mindre behov for midlene.

Barnebarna er derimot som oftest i en livssituasjon der de har behov for friske midler. Det er vanlig å være mellom 15 og 30 år når besteforeldrene dør. Dette er en livsfase hvor mange etablerer seg og tar opp gjeld. I tillegg har de ofte lave inntekter i begynnelsen av et aktivt yrkesliv, men store utgifter, f.eks. ved lave bonuser i sine forsikringsavtaler.

Hvis lovens normale arverekke følges, vil arven etter besteforeldrene komme til barnebarna samtidig med arv fra egne foreldre når disse dør. Da vil som oftest behovet for

²⁶ Svensk arvelov (1958:637) 6 kap.1§.

²⁷ SOU 1998:110 s.197flg.

arven være minket betydelig, jf. det som er sagt innledningsvis. I tillegg vil arveavgiften bli regnet av total arv fra foreldrene.

Foreldrene kan ved å gi avslag på deler av arven til fordel for egne barn, oppnå det resultat at barnebarna arver direkte fra besteforeldrene. Ved å la arven springe over en generasjon på denne måten, spares for det første ett avgiftsoppgjør, dvs. det avgiftsoppgjøret som i gjennomsnitt vil ligge ca 30 år fram i tid. For det andre får hver arving utnyttet fribeløpene fra hver arvelater. Se nedenfor i pkt. 7.2.4 om beregning av arveavgift.

Besteforeldrene kan velge å foregripe begivenhetenes gang ved å gi ***gaver til barnebarna*** mens de lever. Barnebarna kan dermed nyte godt av midlene i den fasen av livet når de trenger dem mest. Dette er etter min vurdering den enkleste måten rent juridisk å overføre verdier til de neste generasjonene, i tillegg til at det rent personlig er den hyggeligste måten å forvalte verdiene på. Begrunnelsen for dette delte. For det første er det givergleden hos besteforeldrene og gleden over å få gaver hos barnebarna på et tidspunkt midlene er tydelig tiltrengt. For det andre oppnås overføring av avgiftsfrie midler til flere personer uten at foreldrene (generasjonen i midten) behøver å sette seg inn i de juridiske reglene om å gi avkall på deler av arven når dødsboet skal gjøres opp.

På lik linje som man kan gi gaver til kun den ene av barna, er det fullt mulig å gi gaver til barnebarna i kun én arvelinje. Det er likevel ikke anledning til å kompensere dette ved å bestemme at gaver til barnebarna senere skal avkortes i arven til foreldrene, slik at hver linje mottar like store verdier totalt sett. Disse reglene er like i alle de nordiske landene.²⁸ I svensk og finsk rett er imidlertid avkortningsplikten utvidet til å gjelde innen samme linje.

²⁸ Lødrup, 2003 s.107.

4 Grensen mellom livs- og dødsdisposisjon

4.1 Problemet

Det vil føre for langt å skrive en fullstendig framstilling over grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner på generell basis.²⁹ Likevel er det å avgjøre om gaven er en livsdisposisjon eller en dødsdisposisjon viktig, først og fremst fordi det er ulike regelsett som kommer til anvendelse. Vurderingen må gjøres konkret i hver enkelt situasjon, og grensen er i det vesentlige ulovfestet. Målet er å finne grensen for hva som er en livsdisposisjon.

En dødsdisposisjon går ut på å fordele det gaveren etterlater seg ved sin død, og det typiske for en livsdisposisjon er at gaven får en *realitet* i levende live for gaveren.

4.2 Lovbestemt grense

Arveloven har ingen generell bestemmelse om hvordan grensen skal trekkes. Etter al. § 48 må den som bestemmer noe om sine eiendelers fordeling ved sin død, bruke *testaments form*. De arverettslige reglene gjelder derfor fullt ut for bestemmelser om fordeling av den formue man etterlater seg ved sin død. Formreglene for dødsdisposisjoner finner vi i arveloven kapittel VIII, særlig §§ 49 og 51. En nærmere redegjørelse for disse faller utenfor oppgaven.

Etter al. § 29 gjelder det en pliktdelsbegrensning for testamentariske disposisjoner. Livsdisposisjoner rammes ikke av noen tilsvarende begrensning. En person som egentlig hadde ønsket å disponere ved testament men blir hindret av pliktdelen, kan derfor i stedet velge å foreta formuesoverføringen som livsdisposisjon. Dette er fullt lovlig, da pliktdelsarvingene ikke ”berøves” verdier i arveoppgjøret.

²⁹ Ved siden av Lødrup (1999) og Unneberg (1990) er fremstillinger av emnet er bl.a. gitt av Schei (1969), Borge-Andersen (1982), Lødrup (1984), Andenæs (1985) og Borkowski (1999).

Det er verdier som foreligger ved dødsfallet som skal fordeles som arv, så det er først når arven er falt at pliktdelsarvingene har krav på sin del av det som er igjen av formuen, jf. det som er sagt ovenfor i pkt. 3.4. Man må derfor vurdere hvilke disposisjoner som må betraktes som dødsdisposisjoner, og som på grunnlag av dette må tilbakeføres til boet fordi formreglene ikke er fulgt.

Arveloven §§ 35 og 53 er også av en viss interesse for vurderingen. Etter disse paragrafene er gaver som er ”*meint å skulle oppfyllest*” etter giverens død, underkastet reglene om pliktdel og form. Det er ikke et krav at oppfyllelse faktisk har skjedd før dødsfallet. I seg selv inneholder ikke disse to paragrafene noe nytt, men de kom i stand som en avklaring på en debatt i forkant av arvelovens vedtagelse. Gaver som oppfylles på dødsleiet omfattes også av reglene om testasjonsform. Disse behandles nærmere nedenfor i pkt. 4.8.

4.3 Gavens realitet for giveren

Grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner har vært gjenstand for en rekke domstolsavgjørelser, og i flere av disse har avgjørelsen falt etter en konkret bevisvurdering av hva giver har ment med disposisjonen. Det avgjørende i rettspraksis, er om gaven hadde, eller var ment å ha, noen *realitet* for partene i giverens egen levetid. Denne vurderingen må foretas ut fra situasjonen da oppfyllelsen fant sted.

I Rt-1978-1083 overdro en 81 år gammel enke vederlagsfritt et større gårdsbruk til sine to yngste barn. Da moren døde nærmere to år senere gikk de eldste barna til sak. På tross av at morens motiv hadde vært å forfordele de to yngste barna, ble overdragelsen stående som en livsdisposisjon. Om gavens realitet uttalte Høyesterett følgende:

”At [moren] ønsket å begunstige dem på bekostning av de to eldre brødre, er vel på det rene, men det er, slik jeg ser det, ikke bare uten avgjørende betydning, men vel forståelig. (...) Det avgjørende må være om disposisjonen må anses for gjennomført og var en realitet før [moren] døde.”

Et eldre ektepar på 86 og 88 år overdro i Rt-1955-68 betydelige jordbruks-eiendommer til sin datter. Bakgrunnen for disposisjonen, slik den fremkom i retten, var ”de gamles ønske om å beskikke sitt bo etter sin død.” Foreldrene ønsket ved overdragelsen å hindre at sønnene fikk arve deler av eiendommen. På tross av at prisen kunne ”synes noe

lav”, ble overdragelsen opprettholdt som en livsdisposisjon av Høyesterett. Rettslig sett var gjennomføringen skjedd ved tinglysning av skjøte til datteren. I denne saken var det lite å ”fullbyrde” i tillegg, siden datteren allerede bodde på gården og hadde vært den som i mange år hadde forestått driften både som administrator og som deltager i gårdsarbeidet. Flertallet (4-1) mente at det ikke ville ha vært tvil om fullbyrdelsen hvis datteren tidligere hadde hatt en stilling hjemmefra, for så å flytte hjem og overta gården og disponeringen av denne. Det kunne likevel ikke komme datteren ”til skade at hun allerede tidligere hadde overtatt styret på gården.” Retten la derfor ”meget større vekt” på hvordan datteren og foreldrene selv oppfattet forholdet og foretok en bevismessig vurdering av dette.

I Rt-1982-1165 hadde gårdsbruket blitt overdratt fra den 88 år gamle eieren til svigerdatteren fire måneder før han døde. Ved overdragelsen hadde han et sterkt ønske om å bli boende på gården, men var avhengig av tilsyn og hjelp. Ved å la svigerdatteren bli bundet til gården oppnådde han dette, noe som etter Høyesteretts syn var ”et egnet middel for å vareta [giveren]’s interesser i den tid han hadde igjen å leve.” Overdragelsen ble opprettholdt som en livsdisposisjon. Denne dommen viser at kravet om realitet for giver i hans levetid kan slå begge veier, både til fordel og ulempe for giveren. Realitetskravet behandles for den enkelte gave nedenfor i pkt. 4.6.

4.4 Giverens hensikt

Et gaveløfte er bindende for avgiveren, og det stilles ikke formkrav til dette. Kravet er at det skal foreligge et *bindende gaveløfte*, i tillegg til gaveønske. Dette innebærer for det første at gaveløftet etter vanlige avtalerettslige regler må være kommet til mottakerens kunnskap, altså at gavemottakeren har fått slik kunnskap før giveren døde. Det må her kunne gjøres en reservasjon for de tilfelle der giveren dør helt uventet, men etter at han har gjort sin del for å yte gaven. Et eksempel kan være den spreke og hesteinteresserte faren som lover å gi en hest til datteren når hun har fullført tre år på høgskole. Hvis han da dør før de tre årene er omme, og dette ikke kunne forutses, vil gaveløftet om en hest bli ansett som en livsdisposisjon, selv om den ikke var oppfylt da faren døde.

At gaveløftet må være bindende innebærer for det andre at det ikke må foreligge en ugyldighetsgrunn. Både livs- og dødsdisposisjoner kan kjennes ugyldige etter avtalerettslige regler, på grunn av tvang, svik, bristende forutsetninger etc. En livsarving kan

enkelt komme i en posisjon hvor han lurte sine foreldre eller presser dem, f.eks. ved å innskrive dem på sykehjem eller nekte dem å se barnebarna. I eksemplet over kan vi tenke oss at datteren truer faren til å love henne en hest ved å hevde at hun vil reise sak om misbruk. Da vil det foreligge en ugyldighetsgrunn som gjør at bindende gaveløfte fra faren ikke foreligger.

Den bakenforliggende hensikten til gaveyter er i og for seg irrelevant for gavens gyldighet. Det er full adgang til å gi bort alt man eier nettopp i den hensikt å sørge for at andre ikke får noe, eller andre intensjoner. Det avgjørende spørsmålet rent juridisk, er om gaven er tilstrekkelig gjennomført. Det finnes ingen dommer hvor en gjennomført disposisjon er underkjent pga. påstått mindreverdige hensikt fra giverens side. Derimot finnes det flere dommer hvor giverens hensikt har ført til at pro forma er ansett bevisst.

4.5 Pro forma-tilfellene

Pro forma gaver er tilfeller der gaven utgis for å være en livsdisposisjon, men hvor giver og mottaker internt har avtalt at det ikke skal foretas noen reelle endringer før giveren dør. Ofte bærer arrangementet preg av et ønske om å spare avgifter eller utlegg til det offentlige. I de fleste tilfeller hvor det er tvist om grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner, har retten kommet til at det enten foreligger en gyldig livsdisposisjon, eller et arrangement som bærer preg av pro forma.

I LF-1996-452 hadde en mor overført alle sine aktiva, både penger og leilighet, til to av sine fem barn. Da hun døde fem år senere, hevdet mottakerne at overføringene var gaver. Lagmannsretten fant det bevisst at begge disposisjonene var pro forma for å unngå offentlige krav ved flytting til trygdeleilighet. Så selv om overdragelsen var motivert av morens eget behov mens hun levde, fant retten under dissens (5-2) at verdiene tilfalt dødsboet til fordeling mellom samtlige arvinger.

Ønsket om å unngå arveavgift var foranledningen til at en 74 år gammel enke i uskiftebo i LB-2000-2175 overdro sin faste eiendom til sitt eneste barnebarn. Det fulgte av kjøpekontrakten at bestemoren skulle ha bruksrett til underetasjen, noe som ble verdsatt til halvparten av kontraktssummen. Bestemoren flyttet kort etter ut av boligen, men da hun året etter ønsket å flytte inn igjen, ble hun nektet dette av barnebarnet. Bestemoren valgte da å heve avtalen. Lagmannsretten frifant barnebarnet med den begrunnelse at bestem-

melsene om betaling og bruksrett kun var pro forma for å spare arveavgift. Den reelle avtalen var at eiendommen skulle overdras uten at barnebarnet skulle betale og uten påhefte av bruksrett.

I LG-1997-296 kom lagmannsrettens flertall (2-1) til at en overdragelse av fast eiendom fra faren til den ene av døtrene ikke var pro forma. Retten begrunnet resultatet med at datteren hadde hatt hjemmelen i over 20 år. Den lange tiden som hadde gått uten endring i hjemmelsforholdet, tilsa at overdragelsen hadde vært reell. De øvrige søsknene hadde en "klar bevisbyrde" for om det forelå en eventuell pro forma. Dommen hadde mange konkrete vurderingsmessige spørsmål.

4.6 Fullbyrdelse av gaven

4.6.1 Utgangspunkter

Det selvsagte utgangspunkt er at et gaveløfte aldri kan godtas som livsdisposisjon dersom det etter sin egen ordlyd først skal oppfylles ved giverens død. I motsatt ende av skalaen finner vi de tilfelle der gaven er gjennomført før dødsfallet, samtidig som den er reell partene imellom.

Det kan være praktisk å sondre mellom faktisk og rettslig fullbyrdelse av gaver. Med faktisk fullbyrdelse siktes her til den ytre overgang av bruk og besittelse, mens rettslig fullbyrdelse f.eks. er overføring av eiendomsretten ved skjøte, og sikre mottakeren rettsvern ved tinglysning.

Når det stilles krav om oppfyllelse av gaven, settes det samtidig en demper på gavelysten til giveren ved at giveren selv får føle følgene av gaven.

I arveavgiftsmessig sammenheng anses gaven å være ytet når giveren med endelig virkning har gitt fra seg rådigheten eller den vesentlige rådigheten over midlene, jfr. aal. § 2(3).

4.6.2 Giveren beholder en del av rådigheten eller forbeholder seg bruksrett

Det kan oppstå problemer i de tilfelle hvor gaven på et vis kan sies å være fullbyrdet, men hvor giveren likevel har beholdt større eller mindre deler av en eiers rådighet.

Særlige problematisk kan dette bli der det gis gaver innenfor én og samme husstand, da det vil det være vanskelig å få til en reell besittelsesovergang. Problemet blir i disse tilfellene om man skal la gaven være gyldig uten påviselig fullbyrdelse, eller om den skal bli ugyldig dersom mottakeren ikke sørger for å bringe gaven ut av giverens besittelse. I juridisk teori er det godtatt at man ikke kan kreve noen særskilt ytre oppfyllelse. For å forebygge mistanke om at overdragelsen er skjedd proforma, vil det være en fordel om gaven ikke holdes hemmelig for de andre livsarvingene til giveren.

Rt-1978-1083 kan igjen belyse problemet. Ved overdragelsen til de to yngste barna hadde moren tatt forbehold om å beholde hovedbygningen til eget fritt bruk så lenge hun levde. I tillegg skulle moren resten av livet ”alene har rett til drift i skogen (...) og disponere nettoinntekten av denne.” Høyesterett fant at klausulen var ”uklar”, men forklarte den med giverens frykt for odelssøksmål fra de to eldste barna. Gaveskjøtet ble som nevnt godtatt som livsdisposisjon selv om retten mente at man her befant seg ”i grenseområdet mellom det man vil betegne som en livsdisposisjon som står seg overfor medarvingene, og en dødsdisposisjon.”

I Rt-1982-948 tok flertallet hensyn til hvilken betydning bruksretten hadde for kjøperen, mens mindretallet la vekt på hvilken betydning den hadde på salgsprisen utad. Lødrup hevder at ”bruksretten er en heftelse på eiendommen, og må vurderes som en sådan, selv om mottageren ikke opplever den som noen særlig byrde”.³⁰ Unneberg er ”tilbøyelig til å være enig” i dette.³¹

Løsningen må i det enkelte tilfelle basere seg på en konkret vurdering. Ofte vil en av de andre arvingene være interessert i å overta eiendommen til samme eller høyere pris. Hva som framstår som alternativer for den som ønsker bruksrett, vil også kunne ha betydning. Ofte vil foreldrene heller ha bruksrett hos et av barna i stedet for å forbeholde seg bruksrett ved et salg på det åpne markedet.

³⁰ Lødrup, 1984 s.225.

³¹ Unneberg, 1990 s.360.

4.6.3 Fullbyrdelse sett i forhold til den enkelte gave

Det er overføring av *fast eiendom* (både fast bolig, fritidsbolig og næringseiendom) som dominerer i rettspraksis. Reglene i tinglysningsloven³² medfører at en eiendomsovergang formelt kan gjennomføres uten noen endring i den faktiske besittelse. Spørsmålet blir derfor om realitetskravet er oppfylt kun ved at tinglysningen er brakt i orden. Høyesterett uttalte i forbindelse med å sikre mottakeren retten til fast eiendom i forhold til kreditorene i Rt-1988-1327 at kravet om fullbyrdelse var generelt og innebar et krav om tinglysning for fast eiendoms vedkommende. Hensynene bak reglene om å unngå fare for kreditorsvik er sterkere enn beskyttelsen av dødsboets omstøtelsesadgang.³³ Som utgangspunkt skulle dette tyde på at tinglysning, i de tilfelle der det ikke foreligger pro forma, vil være tilstrekkelig til at fullbyrdelseskravet for fast eiendom er oppfylt.

I Rt-1982-1165 (også omtalt ovenfor i pkt. 4.3 og nedenfor i pkt. 5.2.3) uttalte Høyesterett likevel at det "ikke alene er avgjørende" at alle de formelle sider ved overdragelsen var iaktatt. Det ble i tillegg lagt vekt på at mottakeren var blitt ansvarlig for drift, vedlikehold, pantheftelser og restkjøpesum, slik at hun derfor hadde overtatt en eiers stilling. Det kan konkluderes med at tinglysning er nødvendig for fullbyrdelse av fast eiendom, men at den faktiske fullbyrdelsen vil være et moment som underbygger de reelle forhold.

Dersom gaven er en *løsøregjenstand*, vil fullbyrdelse av gaven vanskelig kunne skje på annen måte enn ved overlevering, jfr. besittelsesbegrepet i tingsretten. I Rt-1988-1327 uttalte Høyesterett at kravet for fullbyrdelse av løsøregave generelt var at gjenstanden ble brakt ut av giverens besittelse. Etter dekl. § 5-2 er det sammenfall mellom fullbyrdelseskravet og rettsvernreglene for gaver.

I juridisk teori har behovet for overlevering vært mye diskutert. Selv om overlevering er den klare hovedregel, synes konklusjonen fortsatt å være delvis åpen for om det kan oppstilles et absolutt krav for overlevering for å oppnå rettsvern. Spørsmålet i

³² Lov av 7. juni 1935 nr.2.

³³ Se Lilleholt, 1999 s.168-172 for en oversikt over hensynene bak reglene om kreditorvern.

denne sammenheng er om det vil være et absolutt krav til overlevering for en gave fra foreldre til barn, for at de skal anses for å være fullbyrdet som livsdisposisjon.

Særlige problemer oppstår her igjen i de situasjoner der foreldre gir gaver til barn som fortsatt bor hjemme. Som eksempel kan brukes en situasjon der foreldrene ønsker å gi datteren et verdifullt bilde som henger over foreldrenes piano. Det kan da stilles spørsmål om datteren, for å fullbyrde gaven, må ta med seg bildet inn på pikerommet sitt og la det henge der for at gaven skal anses for å være fullbyrdet. Dette vil trolig være tilstrekkelig hvis vi skal følge de vilkår som fremkommer i rettspraksis. Mer tvilsomt er det hvis foreldrene muntlig gir bort bildet, men lar det bli hengende over pianoet på ubestemt tid. I denne situasjonen vil ikke overdragelsen få en realitet for partene, og det synes derfor som om vilkåret ikke er oppfylt. Situasjonen blir ytterligere problematisk der foreldrene tar bildet ned fra veggen og fysisk overleverer bildet til datteren, hvorpå datteren så takker, men uttaler at hun synes bildet bør henge på sin vante plass, og henger det tilbake.

Tvister omkring fullbyrdelse av løsøregaver kan hindres ved at andre bevitner overføringen. I tillegg bør det kunne bevises at gaven var reelt ment fra både foreldrenes og barnas side, og de formelle tiltakene med gavemelding til det offentlige burde utføres. Se nærmere om dette nedenfor i pkt. 7.1.

I selgers konkurs gjelder det særlige regler for løsørekjøpers separatistrett etter den såkalte "interesselæren". Denne har sin bakgrunn i teorien, men også er kritisert.³⁴ Kjøper kan etter denne læren la selger beholde rådigheten uten å miste sitt rettsvern over tingen hvis det *utelukkende* er i kjøpers egen interesse at tingen fortsatt er der. Spørsmålet blir da om det kan oppstilles en tilsvarende interesselære for gaver fra foreldre til barn.

Gavers *natur* taler etter min mening *mot* at gaven anses fullbyrdet hvis den ikke overleveres til mottakeren. Ved et kjøp vil det ligge til grunn en gjensidig avtale, mens det for gavers vedkommende vil være et berikelsesønske hos giveren som ligger bak, samt en ensidig formuesoverføring. Det har formodningen mot seg at barna skal anses for å ha mottatt gaven, men utelukkende i egeninteresse motsatt seg å overta løsøregaven. Dette fremstår i realiteten som et avslag av gaven.

³⁴ Se Brækhus/Hærem, 1964 s.509-514, Berg, 1999 og Andenæs, 1999 s.183-185.

For *realregistrert løsøre*, f.eks. biler, vil det at gaven overføres til mottakeren i det angjeldende hjemmelsregister være et viktig moment for om gaven er fullbyrdet, i tillegg til det som er nevnt over om løsøre generelt.

Når det gjelder *fordringer*, må det nødvendige for fullbyrdelse være at giveren har gitt fordringen med slik virkning at han selv ikke lenger kan vinne rett etter fordringen. Det kan ikke innfortolkes et så strengt krav til gaven at mottakeren må ha fått rettsvern for den, verken i forhold til giverens kreditorer, eller til godtroende tredjemann.

Enkelte gaver er etter sin art ikke gjenstand for særskilt fullbyrdelse. Består gaven f.eks. i en *ettergivelse av fordring*, må gaven sies å være fullbyrdet i og med ettergivelsen.³⁵

De fleste foreldre som eier *næringsvirksomhet* vil ha en formening om hvem av barna som er best egnet til å videreføre virksomheten etter deres død. For å kunne gi etterfølgeren opplæring i drift og lederskap av virksomheten, vil det være hensiktsmessig å starte overføringen mens foreldrene fortsatt er i live.

Det typiske er at det formelle eierskapet overføres, men at foreldrene helt eller delvis beholder den praktiske styringen av bedriften i en utfasingsperiode. Det avgjørende er likevel forholdene da avtale om eierskiftet ble lagt opp, ikke hvor lenge giveren faktisk levde etter avtaleinngåelsen. For at overføringen av virksomheten skal stå seg som en livsdisposisjon, må den følge de samme retningslinjer for realitet mellom giver og mottaker som nevnt over.

4.7 Åsetesretten

Odelsloven³⁶ har i kapittel VII særlige regler om åsetesretten. Det følger av odl. § 51(1) at åsetesretten er en særlig rett som tilkommer livsarvingene til eier av landbrukseiendom

³⁵ Andenæs, 1999 s.231.

³⁶ Lov av 28. juni 1978 nr.58 (heretter: odl.).

med odelsrett, se odl. § 1 flg. Det er kun livsarvinger som har åsetesrett, og slik at den eldste livsarvingen har best åsetesrett.

Åsetesretten er en spesiell form for arverett og kan bare gjøres gjeldende på skiftet. Grunnen til at vi ikke merker så mye til den i praksis, er at det i store deler av landet er en skikk at foreldrene i levende live overlater gården for underpris til åsetesarvingen.³⁷

Ved overdragelser av eiendommer generelt skal eiendommen generelt verdsettes til omsetningsverdi, og overdragelse av eiendom til underpris anses som en gave for det overskytende beløpet. Ved overtakelse av eiendom for en åsetesarving, er det derimot fastsatt i odl. § 56 at arvingen har krav på at overtakelsesprisen skal fastsettes til et skjønn som er ”rimelig etter dei høva som ligg føre.” Det skal særlig legges vekt på at den som overtar eiendommen, skal ha økonomisk mulighet til å bli sittende med den. Ved vanlige familieoverdragelser ligger eiendomsprisen gjennomsnittlig på ca 60 % av prisene i fri handel.³⁸ Siden åsetestaksten etter loven ikke skal settes til full omsetningsverdi, anses ikke differansen mellom åsetestakst og omsetningsverdi for en gave, uavhengig av om overdragelsen skjer før foreldrene dør. Den økonomiske fordel som den åsetesberettigede oppnår, skal altså *ikke* betraktes som noen arve- eller gavefordel.³⁹

Det følger av Lignings-ABC 2005 pkt. 2.4.2 at åsetesavslaget normalt skal utgjøre ca en tredjedel av bruttogrunnlaget for beregning av arveavgift, og det skal ikke redusere inngangsverdien på gården.

Selve dokumentasjonen for om eiendommen er overført som en livsgave, er om skjøtet er tinglyst.

4.8 Gaver gitt på dødsleiet

4.8.1 Problemet

Mange eldre mennesker gir bort sine eiendeler. Grunnen til dette kan for det første være at de ikke lenger har bruk for eiendelene, og derfor ønsker å gi dem til andre som antas ha

³⁷ Knophs oversikt, 2004 s.161.

³⁸ NOU 1981:5 s.46.

³⁹ Søbstad/Andersen, 1995 s.25.

mer glede av dem. For det andre kan de ha en formening om hvordan midlene etter dem skal fordeles, og gir derfor gaver i stedet for at arvingene skal gjøre opp boet på egen hånd etter at livet har tatt slutt.

Selv om en person flytter fra sitt hjem for å bo på alders-/sykehjem, er det ikke det samme som at vedkommende da er på dødsleiet. Mange personer lever godt i mange år på et slikt hjem, og det er klart at de da må kunne dele ut verdier fra sitt tidligere hjem uten at dette skal stemples som dødsdisposisjoner alene av den grunn.

Som nevnt ovenfor i pkt. 4.6.2, har det i rettspraksis vært avgjørende om gaven har fått en realitet for giver i giverens levetid. Gir en eldre person en gave til et eller flere av barna ikke lenge før vedkommende dør, er det vanskelig å si om vilkåret fullt ut er oppfylt.

Formreglene gjelder etter al. § 53 også gaver gitt på dødsleiet. Bestemmelsens sentrale virkeområde er gaver som oppfylles uten noe forutgående løfte. Det sier seg selv at et løfte uten fullbyrdelse faller inn under reglene om formkrav. Derimot kreves det ikke form hvis et tilfeldig uoppfylt løfte om livsgave blir fullbyrdet på dødsleiet.

I norsk juridisk språkbruk er det i prinsippet enighet om innholdet i begrepet dødsleie. Uttrykket viser til et *tidsrom*, og har både en subjektiv og en objektiv side.

4.8.2 Dødsleiebegrepets subjektive side

Den subjektive siden består i at giveren må være klar over at han kan komme til å dø om kort tid. Er han klar over at han ”lider av en sykdom som etter menneskelig beregning vil legge ham i graven i en ikke fjern fremtid”,⁴⁰ vil det subjektive kravet være oppfylt. Selv om en eldre person statistisk sett har kort tid igjen å leve,⁴¹ er han ikke på dødsleiet hvis han selv tror at han er ved god helse og/eller har tro på egen framtid. Er han ikke klar over hva han kan vente seg, er han ikke på dødsleiet. Dette er også uavhengig av hva livsarvingen vet om givers helsesituasjon.

Bevismessig kan det være vanskelig å fastslå om det subjektive vilkåret er oppfylt. At giveren *burde* innsett at han hadde kort tid igjen å leve, er ikke tilstrekkelig. I Rt-1948-

⁴⁰ Knoph, 1959 s.218.

⁴¹ Se faktisk dødelighetstabell fra 2005: <http://www.ssb.no/emner/02/02/10/dode/tab-2006-04-27-03.html> og aal. § 13(2).

679 (Gulating) anså retten beviskravet tilfredsstilt når giveren ”antagelig var klar over sin tilstand”.

Opplysninger om giverens livsførsel den siste tiden av livet kan bidra til å belyse hans tanker om framtiden.

En 79 år gammel mann solgte i Rt-1964-1175 uskifteboets faste eiendom til underpris til sin sønnesønn. Skjøtet ble tinglyst dagen etter utferdigelsen, og selgeren døde samme kveld. Helbredstilstanden tilsa ikke ved kontraktsinngåelsen at han ventet en snarlig død. Retten mente at hensynet til selgerens egne interesser i en ikke uvesentlig grad hadde vært motiverende for salget, så gaven ble ansett for å ikke være gitt på dødsleiet.

I Rt-1930-207 overdro en sengeliggende 85-åring 11 dager før sin død en fast eiendom til døtrene av en sønn. Prisen var lav, og farens mening var trolig å hindre at eiendommen tilfalt den alkoholavhengige sønnen. Høyesterett mente at overdragelsen var en livsdisposisjon fordi ”man efter de foreliggende opplysninger maa anta, at der isaafall handles om en ved giverens død fullbyrdet gave, som ikke er ydet på dødsleiet.”

Avgjørende etter disse dommene er om overdragelsen er fullbyrdet og giveren ikke tror at døden ligger kort tid inn i fremtiden.

4.8.3 Dødsleiebegrepets objektive side

Begrepets objektive side innebærer at giver virkelig dør innen kort tid etter at gaven ble gitt. Problemet er å bestemme varigheten, dvs. hvor lang tid det maksimalt kan gå fra gaven blir gitt til giveren dør uten at gaven dermed anses som gitt på dødsleiet.

Det må foreligge en betydelig risiko for at giveren skal dø i nærmeste framtid. Denne risikoen er helt objektiv, og uavhengig av hva giveren selv måtte mene. I rettspraksis finner vi ingen høyesterettsdommer som stempler en gave som dødsdisposisjon der det har gått mer enn fire måneder mellom disposisjonen og døden, så det synes som en periode på et halvt år vil være den maksimale tiden man objektivt sett kan være på dødsleiet.⁴²

I underrettspraksis har vi dog et unntak i RG-1976-276 (Oslo skifterett) der utdelinger fra moren til barna ett år før morens død ble ansett for å være foretatt på

⁴² Lødrup, 1999 s.226-227.

dødsleiet. Det avgjørende her var morens svært dårlige helsesituasjon slik at ”alle, også fru C selv, ganske realistisk må ha regnet med at hennes liv stort sett var ferdig, det var bare å vente på døden. Det ville ikke være rimelig under slike forhold å legge noen avgjørende vekt på om denne ventetiden skulle bli kort eller noe lengre.” Denne avgjørelsen vil likevel ikke endre utgangspunktet om dødsleiebegrepets grense på et halvt år.

4.9 Arvepakter

En arvepakt er et testament som testator (arvelateren) er kontraktsmessig bundet til ikke å tilbakekalle (herunder endre). Arvepakter ligger etter sin natur ligger midt mellom arveretten og kontraktsretten, og i grenselandet mellom livs- og dødsdisposisjoner.⁴³

Lovreglene er samlet i al. § 56. Det er den disposisjonen som binder arvelaterens testasjonsfrihet som omtales som ”arvepakt”. Grunnvilkåret er at avtaleslutningen er kontraktsrettslig bindende. Videre må formreglene for testament følges.⁴⁴ Al. § 56 viser likevel ikke til al. § 53, noe som tyder på at skillet mellom dødsgave og arvepakt opprettholdes. Arvepakten medfører likevel som hovedregel ingen begrensninger i testators rett til å foreta livsdisposisjoner.⁴⁵

Tinglysning av arvepakt er ingen betingelse for gyldighet, men kan gi rettsvern overfor givers senere disposisjoner og sikre notoritet.

⁴³ Andenæs, 1985.

⁴⁴ Andenæs, 1985 kommer på s.33-34 til at det er tilstrekkelig at avtalen om ugjenkallelighet har ”dekning” i testamentets ordlyd.

⁴⁵ Lødrup, 1999 s.193 og Andenæs, 1985 s.43.

5 Uskiftet bo

5.1 Etablering av uskiftet bo

Når den ene ektefellen dør, er den gjenlevende ektefellen i al. § 9 gitt en rett til å overta felleseiet uten å skifte med førstavdødes "arvingar etter loven".⁴⁶ Dette gjelder etter al. § 6 både første og andre arvegangsklasse. Det er en tilsvarende rett mht. særøie der uskifterett er fastsatt i ektepakt eller arvingene gir samtykke.

Har den avdøde ektefellen særkullsbarn, er gjenlevendes uskifterett etter al. § 10(1) avhengig av samtykke fra særkullsbarnet (eller dennes arvinger, dersom særkullsbarnet er død). Hvis særkullsbarnet er umyndig, må overformynderiet samtykke til uskiftet bo for den gjenlevende. Dette skal etter al. § 10 tredje punktum kun gjøres der "det vil være til gagn også for den særskilde livsarvingen". I forarbeidene er det påpekt at overformynderne "antagelig bør være mer restriktive enn tidligere når det gjelder spørsmålet om å la gjenlevende overta hele boet".⁴⁷ Ytterligere bestemmelser om uskifte med særkullsbarn finnes i al. §§ 22 og 24(3).

At den gjenlevende ektefellen har særkullsbarn, berører ikke uskifteretten, da disse ikke har arverett etter førstavdøde.

Grunnet de mange ulike familiekonstellasjoner som eksisterer med egne og avdødes særkullsbarn, fellesbarn, ulikheter i alder og personlig forhold til hver enkelt, blir vurderingen av om uskifte skal etableres en individuell vurdering fra familie til familie.

⁴⁶ For utfyllende historikk, begrunnelse og definisjon av uskifte, se Hambro, 2006 s.19-60.

⁴⁷ Utkast 1962 s.76.

5.2 En av foreldrene sitter i uskiftet bo

5.2.1 Hovedregelen om gjenlevendes råderett

Den gjenlevende ektefellen rår etter al. § 18(1) som en eier over alt som tilhører uskifteboet. Dette betyr at den gjenlevende kan inngå rettshandler, ta opp lån, forbruke formuen, selge verdier eller gi gaver etter eget ønske. Arvingene kan ikke motsette seg at lengstlevende endrer livsførsel etter å ha blitt alene, selv om denne livsførselen ikke kunne forutses da uskifteboet ble etablert. Det skal svært mye til før gjenlevendes eget forbruk kan påberopes av arvingene, så toleransegrensen er høy. Lovgiver har ønsket å sikre gjenlevende ektefelle en sterk stilling i forhold til arvingene.⁴⁸

Det kan være avtalt rådighetsbegrensninger på forhånd, enten mellom ektefellene i form av ektepakt, eller som betingelse fra særkullsbarn for samtykke til uskifte. I så fall er gjenlevende bundet av disse avtalene.

5.2.2 Begrensninger i gavers størrelse

Selv om den ene ektefellen er død, kan den andre gi gaver til sine barn. Friheten er likevel ikke ubetinget når giver sitter i uskiftet bo. Den gjenlevende kan etter al. § 19(1) ikke uten samtykke fra alle arvingene gi bort gave, eller forestå gavesalg, som står i ”mishøve til formuen i buet”. Dette gjelder selv om mottakeren er en av arvingene.

”Mishøve” er et vagt og upresist mål på hvor store gaver som tillates. Rettspraksis gir få svar på nøyaktig hvor grensen settes, og arvelovens forarbeider gir liten veiledning. Den juridiske litteraturen er likevel rikholdig. Hovedregelen om fri rådighet over uskifteboet ville blitt unødig uthult hvis det ikke var et relativt stort rom for å gi gaver, som utgangspunkt kreves det derfor forholdsvis mye før en gave anses for å stå i mishøve til boets formue. I teorien antydes på bakgrunn av underrettsdommer at grensen går ved ca 20% av uskifteboet.⁴⁹ Man må ved vurderingen av gaven legge vekt på hva som gis bort, formålet med overføringen og konsekvensen for gjenlevende.⁵⁰

⁴⁸ Rt-2004-777 (25).

⁴⁹ Lødrup, 1999 s.359.

⁵⁰ Hambro, 2006 s.225.

Det har vært diskutert om arvelovens rådighetsbegrensninger kan suppleres av en ulovfestet lojalitetsplikt. Spørsmålet ble reist i Rt-2004-777 der gjenlevende hadde disponert over en eiendom i strid med førstavdødes testament. Høyesterett ville ”ikke helt utelukke” dette, men uttalte prinsipielt om saken i (36) at

”uskifteinstituttet i utgangspunktet er tjent med regler som, så vidt mulig, gir klare og forutberegnelige avgrensninger av gjenlevendes handlingsrom.”

Lojalitetshensynet var etter rettens mening ivaretatt gjennom lovens bestemmelser, noe som kunne bidra til å forebygge tvister. Gis det gaver til egne livsarvinger, kan dette likevel være et selvstendig moment i ”mishøve”-vurderingen.⁵¹ Der én person får flere gaver, kan gavene vurderes under ett for å undersøke om det har foregått en fordekt tapping av boet over tid. I tillegg må det tas hensyn til om mottakeren har fått andre fordeler, men med fradrag for eventuelle motytelser fra gavemottakeren til giveren.

Desto større boet er, desto større gaver kan den lengstlevende gi til barna, da gaven ikke vil gi så stort forholdsmessig utslag sammenliknet med boets nettoformue. Likevel kan gavens størrelse isolert sett få en viss betydning. Om den gjenlevende ektefellen har redusert eller øket boets nettoverdi vil også være et moment. Har boets verdi øket betraktelig, vil man lettere kunne godta gaver som gis av ”overskuddet”.

Formålet med gaven må også tas i betraktning. Gis det gaver til en veldedig organisasjon eller en nær venn, vil dette lettere aksepteres enn gaver til arvinger.

5.2.3 Særlig om fast eiendom

Al. § 19(1) oppstiller et absolutt forbud mot at gjenlevende ektefelle i uskifte gir bort fast eiendom uten samtykke fra samtlige arvinger. Fast eiendom har dermed et særskilt vern; det foretas ingen vurdering av gavens størrelse i forhold til boet. Regelen gjelder også hvis det er en arving som får den faste eiendommen og uavhengig av om gaven er gitt som forskudd på arv.⁵² Hvis mottakeren betaler full pris, rammes det ikke av bestemmelsen, fordi disposisjonen da anses for å være en ordinær rettshandel, jf. hovedregelen om den frie råderetten over boet. Lovgrunnen for dette er at uskifteboets nettoverdi ikke endres.

⁵¹ Hambro, 2006 s.128.

⁵² Rt-2006-776 (24) siste setning.

Utgangspunktet er at en kjøper må betale omsetningspris for at vilkåret om ”full pris” skal være oppfylt. Etter rettspraksis aksepteres det likevel ofte noe lavere priser ved salg til nære slektninger, selv om slektsforholdet i seg selv ikke kan begrunne lav pris. Dersom det er på det rene at eiendommen før eller senere ville blitt solgt til en av arvingene for en rimelig pris, må det etter forholdene kunne tas et visst hensyn til dette.⁵³

I uskiftet bo med sin sønn overdro i Rt-1982-1165 en 88 år gammel mann til sin sønns frasepareerte kone det gårdsbruket han selv bodde på. Kjøpesummen var lav og betalingsvilkårene gunstige for mottakeren, men hun hadde overtatt påhvilende panteheftelser og skulle også bistå svigerfaren med stell og pleie. Overdragelsen manglet derfor et slikt gavepreg at den ble rammet av al. § 19.

I Rt-2006-776 overførte moren fra uskifteboet til ett av sine fem barn en fast eiendom. I skjøtet ble det krysset av for ”fritt salg” og skjøtet ble tinglyst. Ved avtaleinngåelsen var det partenes intensjon at sønnen skulle betale vederlag tilsvarende eiendommens markedsverdi i henhold til verditakst. Da taksten forelå tok sønnen initiativ til å gjøre opp med moren, men hun nektet da å motta betalingen. Sønnen sendte noen måneder senere ”Melding om gaver, gavesalg (...) fra uskiftebo” til skattefogden, og da var eiendommen verdsatt til takstbeløpet. Etter at de øvrige søsknene hadde tatt ut forliksklage, overførte sønnen kjøpesummen til morens konto, men hun returnerte senere pengene. Høyesterett kom enstemmig til at innsendingen av gavemeldingen viste at sønnen hadde akseptert at overdragelsen av eiendommen skulle skje vederlagsfritt, og at den opprinnelige kjøpsavtalen var blitt endret til en avtale om vederlagsfri overdragelse. Overdragelsen ble omstøtt fordi den ble ansett som en gave. Retten uttalte i avsnitt 30 følgende om forholdet til al. § 19:

”[Det] må være riktig å legge til grunn det som ble det endelige innholdet i avtaleforholdet. Jeg legger i denne forbindelse særlig vekt på at endringen skjedde relativt kort tid etter inngåelsen av den opprinnelige kjøpsavtalen og før den var gjennomført. Samlet sett framstår dermed overdragelsen med et klart gavepreg selv om den opprinnelig var ment som et ordinært salg.”

⁵³ Unneberg, 1990 s.361.

Etter denne dommen må man se på hva avtaleforholdet ender med, ikke hva partene avtaler om hvordan oppgjøret skal være, på tross av om det på avtaletiden foreligger en reell avtale som tilsier at overdragelsen ikke kan omstøtes.

5.3 Livsarvingen sitter i uskiftet bo

Hvis foreldrene har et barn som sitter i uskiftet bo, men likevel ønsker å gi vedkommende en betydelig gave, vil gavens verdi gå inn i uskifteboet til mottakeren. Med gave forstås her enhver særbeholdning av gjenlevende. Det kan da være økonomisk lønnsomt for mottakeren å skifte boet, hvis vedkommende antas å ha mange år igjen å leve. Ved å benytte retten som følger av al. § 17(3) til å kreve boet skiftet, vil gaven fra foreldrene ikke gå inn i mottakerens uskiftebo. Fristen for å kreve skifte er tre måneder etter at man har ”tatt mot” gaven.

Foreldrene kan også gi en gave og bestemme at gaven skal være mottakerens særbeholdning. Dette er uavhengig av om mottakeren sitter i uskiftet bo.

5.4 Omstøtelse

5.4.1 Hva omstøtelse er

Omstøtelse vil generelt si at uskifteboet tilbakeføres midler som urettmessig har blitt tatt ut fra boet ved disposisjoner gjenlevende ikke hadde rett til å foreta.

5.4.2 Forhold på mottakerens side

Hvis den lengstlevende ektefellen har gitt en gave i strid med reglene i al. § 19, kan hver enkelt av arvingene få gaven omstøtt etter andre ledd. Vilkåret er at mottakeren av gaven ”skjøna eller burde ha skjøna at ektemaken ikkje hadde rett til å gi gåva”. Kunnskapen må for det første omfatte det forhold at giveren satt i uskiftet bo, noe de fleste livsarvinger har positiv kunnskap om. For det andre må mottakeren være i aktsom god tro mht. om gaven stod i ”mishøve” til boets formuesstilling, eller at prisen for den faste eiendom var for lav. Den prinsipielle uttalelsen om hvilke krav al. § 19(2) stiller til gavemottakerens gode tro kom i Rt-1982-984:

”Slik jeg oppfatter loven, må det være tilstrekkelig til omstøtelse at [mottakeren] kjente til at moren satt i uskifte og var kjent med de faktiske forhold for øvrig som

bevirket til at dette måtte bli å anse som et gavesalg. Hvorvidt han hadde klart kjennskap til hvilke grenser loven setter for gjenlevendes disposisjonsrett, kan i denne sammenheng ikke tillegges nevneverdig vekt.”

Dette er lagt til grunn i flere senere avgjørelser. Rettsvillfarelse kan dermed ikke tillegges betydning, mens faktisk villfarelse mht. eksempelvis for lav salgssum vil kunne gi grunnlag for å opprettholde disposisjonen.⁵⁴

I Rt-1964-1175 (omtalt ovenfor i pkt.4.8.2) kom Høyesterett til at kjøpesummen avvek så lite fra hva som ”i handel og vandel kunne oppnåes for eiendommen”, at det ikke kunne antas at kjøperen burde forstått at selgeren var uberettiget til å foreta salget av eiendommen til den prisen.

5.4.3 Frist for omstøtelseskrav

Retten til omstøtelse faller bort dersom den arving som ønsker å omstøte gaven ikke reiser søksmål innen ett år etter at han fikk kunnskap om gaven. Det er ikke fristavbrytende å protestere overfor giver eller mottaker, man må gå til rettslige skritt ved søksmål for retten. Lovgrunnen for at tidsfristen blir koblet opp mot arvingenes kunnskap, og ikke fullbyrdelsen av gaven, er at det først ved arvingenes kunnskap foreligger en ”oppfordring til å aksjonere”.⁵⁵

I Rt-1997-1037 kom Høyesterett med 3 mot 2 stemmer etter en konkret vurdering til at tidsfristen var utløpt, slik at gave av en fast eiendom til den ene av tre barn ikke kunne omstøtes. Dette ble resultatet på tross av at forhåndssamtykke til gaven ikke var gitt fra de øvrige barna ikke var gitt, og at mottakeren var i aktsom god tro. Flertallet la til grunn at kunnskapskravet til den som ønsket å omstøte var et selvstendig krav, som til en viss grad måtte objektiviseres. Innholdet måtte videre fastlegges uavhengig av mottakerens forhold. Vurderingen av hensynene som lå bak rettsspørsmålene i saken ble tiltrådt også av mindretallet. Det avgjørende tidspunktet for når ettårsfristen begynner å løpe ble også tiltrådt av mindretallet, og skulle etter rettens syn vurderes slik:

⁵⁴ Tilsvarende Lødrup, 1999 s.360.

⁵⁵ Utkast 1962 s.185.

”om arvingene – bedømt ut fra hva alminnelige, forstandige personer forstår – vet så mye at de har oppfordring til å aksjonere”

5.4.4 Virkning av omstøtelse

Dersom de øvrige arvingene får medhold i at gaven/gavesalget skal omstøtes, må hele gaven tilbakeføres. Mottakeren kan ikke forhindre dette ved å betale et tillegg i prisen. Etter omstøtelsen kan likevel salget forestås på ny til en ”riktigere” pris. Eventuelt kan den gjenlevende gi en gave som ligger innenfor rådigheten.

Siden tidsfristen for omstøtelse er relativt kort, vil det normale være at gaven føres tilbake til boet, altså til den lengstlevende ektefellens rådighet. Omstøtelse av en gavedisposisjon får ingen automatisk betydning for gjenlevendes rett til å sitte i uskifte med resten av boet. Det er bare selve disposisjonen som blir kjent ugyldig.

I Rt-2002-127 mente Høyesterett at al. § 19 måtte forstås slik at de øvrige arvingene har adgang til å kreve at gavegjenstanden tilbakeføres boet mot å tilbakebetale kjøpesummen. Retten fant støtte i Rt-1993-1474, hvor det ble uttalt at

”selve omstøtelsen innebærer at det bortgitte formuesaktivum skal tilbakeføres boet, eventuelt mot at gavemottageren får sin ytelse tilbake dersom han har ydet vederlag.”

I 2002-127 ble det i tillegg fastslått at det var en forutsetning at gjenstanden var i behold hos gavemottakerne for at et krav om tilbakeføring skulle føre fram. Problemstillingen var om arvingene ved omstøtelse etter al. § 19 kunne kreve at *verdien* av gaven – ikke gaven in natura – skulle tilbakeføres til boet. Retten fant enstemmig at arvingene måtte være berettiget til å fremsette et slikt omstøtelseskrav, med mindre gavemottakerne krevde å få tilbakeføre selve gavegjenstanden. Hvis gavegjenstanden er videresolgt må arvingene etter denne dommen kunne kreve salgssummen tilbakeført boet som et surrogat. Slik vil man kunne motvirke at omstøtelseskravet faller bort dersom gavemottakerne overdrar gjenstanden til tredjemann.

5.5 Sær oppgjør

De fleste konflikter i uskiftebo har sin bakgrunn i utdeling av midler til én av arvingene. Særlige problemer oppstår der giveren ikke kaller utdelingen for arveoppgjør, men bare gir

en gave. Siden lengstlevende reelt sett sitter med arven etter førstavdøde på vegne av dennes arvinger, gjelder likedelingsprinsippet også for arvekav i uskiftebo.

Dersom gjenlevende ønsker å gi en av barna en gave som kan karakteriseres som et helt eller delvis oppgjør, har de øvrige arvingene etter al. § 21(1) et krav på "tilsvarande". Dette vil si at de øvrige arvingene har krav på å få utdelt like store verdier fra uskifteboet. Nekter gjenlevende dette, har de øvrige arvingene to valg: De kan kreve boet skiftet etter al. § 21(2) eller kreve avkorting i gavemottakerens arvelodd på det senere skiftet med hjemmel i al. § 21(3).

5.6 Opphør av uskifteboet

Det følger av al. § 24(2) at arvingene kan kreve skifte dersom gjenlevende "fer misleg å så buet minskar unødig eller blir utsett for vesentleg minking".

I Rt-1998-728 fremholdt Høyesterett at vurderingen av om vilkårene for å kreve skifte er oppfylt, måtte bygge på en helhetsvurdering. Opphør av uskifte er en alvorlig reaksjon, og derfor vil også de øvrige sanksjoner arvingene har mot misbruk fra gjenlevendes side kunne ha betydning for om uskifteboet skal kunne kreves skiftet. I denne saken hadde en mann i uskiftebo overført verdier til egne særkulls barn. Disse verdiene var så blitt tilbakeført til boet grunnet press fra førstavdødes arvinger. Retten kom til at boet ikke lenger var "utsett for vesentleg minking" slik at de øvrige arvingene ikke var blitt påført eller utsatt for noe rettstap. Uskifteboet kunne derfor ikke kreves opphørt.

6 Kreditorers omstøtelse av gaver

Utgangspunktet er som tidligere nevnt, at en gave medfører en reduksjon i giverens formuesmasse. Det oppstår problemer hvis giveren var insolvent på gavetidspunktet, fordi gaven da i realiteten blir gitt på bekostning av giverens fordringshavere. I konkursretten har vi derfor regler om tilsidesettelse av disposisjoner som foretas før en konkursåpning der enten skyldnerens (giverens) formuesstilling har blitt forringet som følge av disposisjonen, eller at enkelte fordringshavere har blitt forfordelt. Omstøtelsesreglene kommer etter dekl. § 5-1 til anvendelse ved konkurs, tvangsakkord og offentlig skifte av insolvent dødsbo.

Hovedbestemmelsen i dekl. § 5-2(1) gir hjemmel for å omstøte gaver som er fullbyrdet senere enn ett år før frisdagen i konkurs.⁵⁶ Denne fristen blir etter § 5-2(2) utvidet til *to år* når det gjelder gave til nærstående, herunder livsarvinger, jf. § 1-5. Det kan likevel ikke omstøtes dersom det kan bevises at giveren fortsatt var utvilsomt solvent da gaven ble fullbyrdet. Det er ikke boet, men gavemottageren som må føre solvensbevis for tiden mellom ett og to år før frisdagen hvis han vil unngå omstøtelse.⁵⁷

Leilighetsgaver og stønader er etter dekl. § 5-2(5) unntatt fra omstøtelse. Lovgrunnen for dette er at giveren til tross for sin svake økonomi skal kunne gi leilighetsgaver som samsvarer med hans forhold til gavemottakeren.⁵⁸

⁵⁶ Nærmere om omstøtelse av gaver i konkurs; se Andenæs, 1999 s.222-237.

⁵⁷ Ot.prp.nr.50 (1980-81) s.160-162.

⁵⁸ NOU 1972:20 s.286.

7 Forholdet til det offentlige

7.1 Gavemelding

Det skal sendes melding om avgiftspliktig gave til skattefogdkontoret. Plikten til dette påhviler både giveren og mottakeren av gaven, og begge skal underskrive meldingen. Etter aal. § 25(6) skal meldingen inneholde en ”nøyaktig og fullstendig fortegnelse over de avgiftspliktige midler” og for øvrig opplysninger om alle omstendigheter av betydning for avgiftsplikten. Gavemelding skal sendes inn selv om nettoverdien av gaven ikke antas å nå opp i en slik størrelse at det blir arveavgift. Ytes det gave til flere mottakere samtidig, må det sendes inn en gavemelding for hver enkelt av gavemottakerne.

Det er skattefogden i det distriktet giveren har sin bopel når gaven blir gitt som er avgiftsmyndighet etter aal. § 24(2) bokstav c. Denne kan kreve at partene gir opplysninger hvis det er nødvendig for å avgjøre om avgiftspliktig gave foreligger etter en økonomisk transaksjon. Den samme rett til å be om opplysninger har ligningsmyndighetene, jf. aal. § 25(9).

Selger mottakeren gaven før gavemelding er innsendt, må gavemottakeren opplyse om salgssummen i gavemeldingen.⁵⁹ Man har også plikt til å korrigere en gavemelding dersom senere salg klart viser at den verdien som ble lagt til grunn er vesentlig for lav. Salgssummen er ikke for gaver prinsipielt bindende som verdi, men den gir et relativt sikkert holdepunkt for verdien ved rådighetsservervet.

Fristen for innsending er en måned etter at gaven ble mottatt, jf. aal. § 25(2) 1. punktum. Oppstår avgiftsplikten som nevnt i aal. § 2(2) er fristen en måned etter giverens død eller samtidig med melding om arv etter giveren ved privat skifte. Hvis melding om gave ikke er sendt inn, kan avgiften etter aal. § 30A fastsettes ved skjønn.

⁵⁹ Harboe, 2000 s.177.

Det er fastsatt at skjema RF-1616 skal benyttes ved melding om gave. Skjemaet fås av skatteetaten og er det samme skjemaet som skal benyttes ved utdeling av midler fra uskiftet bo.⁶⁰

7.2 Arveavgift

7.2.1 Hvilke gaver som er avgiftspliktige

Etter aal. § 2(1) skal det svares avgift av all arv. Gaver er i utgangspunktet avgiftsfrie, men blir pålagt arveavgift dersom det foreligger særskilt hjemmel for dette. Etter aal. § 2(1) er det forholdet mellom giver og mottaker på det tidspunkt gaven ytes som er avgjørende. I aal. § 2(1) finnes en positiv oppregning av hvem som er avgiftspliktige. Etter bokstav a er giverens ”nærmeste arving” etter loven eller fosterbarn avgiftspliktig, dvs. egne barn. Hvis barna lever, vil barnebarna ikke være de nærmeste arvingene, men disse blir avgiftspliktige etter bokstav c. Gave til svigerbarn er avgiftspliktig etter bokstav d, så det er ikke mulig å omgå reglene om avgift på gaver til egne barn ved å gi gaven til deres ektefelle.

For gaver betales avgift på grunnlag av om *giveren* har norsk statsborgerskap, eller er bosatt i Norge på gavetidspunktet. Mottakerens forhold til Norge er ikke avgjørende for avgiften.

7.2.2 Avgiftsfritak for periodiske ytelser

Etter aal. § 4(1) bokstav a er gaver avgiftsfrie, dersom de består i ”periodiske ytelser til oppfostring eller utdanning, underhold i yterens hjem og ytelser til nødvendig understøttelse”. Midlene må forbrukes før giverens død, og beløpene må ikke overskride mottakerens behov. Stønaden må i tillegg utbetales regelmessig, da en engangssum som skal dekke hele utdannelsen ikke faller inn under unntaket om periodisk ytelse.

Skolepenger kan betales avgiftsfritt direkte, uansett størrelse. Det kreves kun at det etter studiet kan fremlegges et regnskap for hvorledes pengene er disponert, og dokumentere at skolen faktisk har forlangt det aktuelle beløp.

⁶⁰ Skjema for gaver mottatt etter 1. januar 2006:

<http://www.skatteetaten.no/upload/skjemaer/alltid/RF-1616B.doc?epslanguage=NO>

Støtte til levekostnader under utdannelsen er også avgiftsfritt. Normal støtte for leveomkostninger er normalt fritatt for avgift, herunder bolig/hybel, kost, klær, bøker, semesteravgift osv. Dette gjelder både for studier i Norge og i utlandet. Forutsetningen er at det dreier seg om faktisk støtte til levekostnader, ikke personlig forbruk i studietiden.

7.2.3 Avgiftsfritak for leilighetsgaver

Aal. § 4(1) bokstav b fritar fra avgiftsplikt gaver som er ytet før giverens død "som sedvanlig tegn på velvilje og oppmerksomhet". Typiske eksempler på leilighetsgaver er gaver gitt til jul, bryllup, fødselsdager, konfirmasjon, dåp og andre særlige merkedager.

Gaven må ikke etter sin art eller forholdene for øvrig gå ut over det som må ansees som "skikk og bruk". Det avgjørende er om gaven er vanlig i forhold til anledningen. Dette henspeiler på giverens stand og stilling. Foreldrene kan altså ikke gi så store gaver de ønsker selv om gaven gis ved en spesiell anledning. Det følger av NOU 2000:8 på side 27 at "det ikke kan oppstilles noen beløpsgrense". Hvor verdifull gaven kan være, må vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle. Finansdepartementet godkjente i 1995 som et "grensetilfelle" en julegave på kr 20.000,-. Den høyeste verdi på gave som er godtatt avgiftsfritt, er en gave på ca. kr 50.000,-.

Det er en utbredt misforståelse at man kan gi gaver på inntil kr 10.000,- i året avgiftsfritt hvert år. Misforståelsen har sitt grunnlag i selvangivelsen som ber skattyteren opplyse om han har mottatt gave til en verdi av kr 10.000,- eller mer i ligningsåret. Mange tror dermed automatisk at gaver på kr 9.999,- eller mindre verken er meldepliktig eller avgiftspliktig. Realiteten er derimot at denne opplysningen kun skal være en hjelp for myndighetene i kontroll av selvangivelsen.

7.2.4 Beregning av arveavgiften

Arveavgiftsgrunnlaget er etter aal. § 5(1) den samlede verdi av avgiftspliktige midler som noen mottar fra samme giver eller arvelater og som han får rådighet over til samme tid. Midlene skal verdsettes slik de foreligger når rådigheten erverves, altså når gaven regnes for å være fullbyrdet. Nærmere om dette ovenfor i pkt. 4.6. Verdien skal etter aal. § 11(1) ansettes til den antatte salgsverdi. Med mindre "særlige omstendigheter" tilsier det, skal det ved beregningen av avgiften ikke tas hensyn til givers bestemmelse om verdi.

Etter aal. § 3(1) er det den som ”erhverver midlene” som er avgiftspliktig. Det følger av aal. § 32(2) både giveren og mottakeren ansvarlig for innbetaling av avgiften. Mottakerens ansvar omfatter kun avgift på midler han selv erverver, selv om det samtidig deles ut midler til andre gavemottakere.

Det er vedtatt en ny skattebetalingslov⁶¹ og etter dennes § 16-31(2) 1. punktum er det giveren som er ansvarlig for betaling av arveavgift av gaver. I følge forarbeidene⁶² vil aal. § 32 oppheves når sktbl. § 16-31 trer i kraft, men bestemmelsene er ment å ha det samme materielle innhold til tross for at ordlyden får enkelte endringer. I aal. § 32 er mottakeren også ansvarlig for avgiften, men å videreføre et slikt ansvar som arveavgiftssubjekt ble i forarbeidene til skattebetalingsloven forutsatt å følge allerede av aal. § 3(1), slik at det ikke ble antatt nødvendig å videreføre dette i sktbl. § 16-31.

Dersom giveren selv ønsker å betale avgiften, eller bestemmer at andre skal betale avgiften, skal verdien av dette legges til i gavebeløpet, jfr. aal. § 5(2).

Giveren kan knytte visse forpliktelser til gaven, eller stille andre vilkår for å få gaven. Dette kan være motytelse, betaling, bytte osv. Verdien av forpliktelsene skal etter aal. § 15(1) trekkes fra bruttoverdier av gaven, men det må godtgjøres at forpliktelsen er innfridd eller ubetinget, jf. § 16(1).

Stortinget fatter hvert år vedtak med hjemmel i Grunnloven⁶³ § 75 bokstav a og arveavgiftsloven om ”avgift til statskassen på arv og gaver” for det etterfølgende års budsjett.

Alle som arver eller mottar gaver har et *fribeløp* som det ikke betales arveavgift av, og man har ett fribeløp fra hver giver. Dette beløpet er på kr 250.000,- (i vedtaket for 2006). Hvert barn kan derfor motta til sammen kr 500.000,- avgiftsfritt fra sine foreldre. Et barn med fire besteforeldre kan tilsvarende motta kr 250.000,- i gave fra hver av dem, totalt kr 1.000.000,- uten å betale arveavgift.

⁶¹ Lov av 17. juni 2005 nr.67 (heretter: sktbl.) Lovrådgiverne i Finansdepartementet forventer en delvis ikrafttredelse av loven fra 1. januar 2008, bl.a. for den delen som berører betaling av arveavgift.

⁶² Ot.prp.nr.83 (2004-05) s.198.

⁶³ Kongeriket Norges Grundlov av 17. mai 1814.

Gavene kumuleres innen fribeløpet. Ved avgiftsberegningen skal det etter aal. § 19 tas hensyn til tidligere mottatte gaver fra samme giver. Hvis foreldrene har gitt barna gaver som overskrider fribeløpet mens de lever, vil fribeløpet anses brukt opp også senere når giveren dør. Det beregnes først avgift av summen av samtlige avgiftsgrunnlag, deretter av tidligere grunnlag. Differansen mellom de beregnede beløp utgjør avgiften på det sist mottatte, og det er det siste ervervet som er avgjørende for hvilket avgiftsvedtak som skal benyttes.

Omkostninger ved en gaveoverføring er som hovedregel ikke fradragsberettiget, med unntak av tinglysningsgebyr og dokumentavgift. Arveavgiften som skal betales i forbindelse med gaven er etter aal. § 15(2) ikke fradragsberettiget ved beregning av avgiftsgrunnlaget.

7.2.5 Innvirkning på avgiften at det tas forbehold om bruksrett

I en del tilfeller ønsker foreldrene å gi eiendommen sin i gave til en livsarving, men forbeholder seg bruksrett for hele eller en vesentlig del av boligen. Avgiftsplikten oppstår da først når bruksretten bortfaller.⁶⁴ Begrunnelsen for dette var at den avgiftspliktige ikke skulle innrømmes fradrag for kapitalisert verdi av givers fortsatte bruksrett. Omfatter bruksretten en mindre del av boligen, vil rådigheten kunne anses overført, og dette åpner også for fradrag ved arveavgiftsberegningen for kapitalisert verdi av bruksretten, jf. aal § 15.

Spesielt i tilfeller der det går en viss tid fra eiendommen gis som gave til bruksretten faller bort, kan man oppleve en betydelig verdistigning mens bruksretten løper. Arveavgiften beregnes på grunnlag av verdien ved bruksrettens opphør.

Rådigheten over midler som består i inntektsnytelse (livrente, løpende kapitalavkastning, bruksrett, grunnavgift m.v.) anses i sin helhet å være ervervet ved første termins forfall eller ved bruksrettens inntreden.

⁶⁴ Harboe, 1997.

7.2.6 Omgjøring av gave

Blir giver og mottaker enige om å endre en fullbyrdet gavedisposisjon må man som utgangspunkt se den senere disposisjon som en ny gavedisposisjon.⁶⁵ Dette får ikke konsekvenser for den opprinnelige gaven, men den etterfølgende disposisjon kan føre til ytterligere avgift. At f.eks. en gave gis tilbake, medfører ikke at avgiftsplikten faller bort. Etter aal. §§ 9 og 10 bortfaller adgangen til å endre gavedisposisjonen med virkning for avgiftsberegningen fra det tidspunkt gavemottakeren erverver rådigheten over gaven.

7.2.7 Betaling, forfall og renter av avgiften

Arveavgiften forfaller etter aal. § 20(1) bokstav c tre måneder etter rådighetsovertakelsen av gaven. I de tilfelle der avgiftsplikt for gaven først kan fastslås ved giverens død, følger det av aal § 20(2) at avgiften først forfaller tre måneder etter dødsfallet. Ved gave til livsarving vil barnet normalt også arve foreldrene. I de tilfellene der avgiftsplikten for gaven først kan fastslås ved giverens død, forfaller avgiften for gaven samtidig med avgiften for arven. Dette er 12 måneder ved privat skifte av dødsboet.

Oversitter mottakeren forfallstiden, skal han etter aal. § 22 svare forsinkelsesrenter. Forsinkelsesrenten følger den til enhver tid fastsatte rentesats fastsatt ved forskrift gitt med hjemmel i Lov om renter ved forsinket betaling⁶⁶ § 3(1). Skyldes forsinkelsen at mottakeren har forsømt sin opplysningsplikt og at avgiften derfor blir betalt senere enn vanlig forfallstid, påløper det også forsinkelsesrente.

I sktbl. § 10-31 videreføres de regler og frister som i dag fremgår av aal. §§ 20 og 21 vedrørende arveavgift på gaver.

7.2.8 Litt om generasjonsskifte i familieeide bedrifter

Skattereformen av 2006⁶⁷ fastsetter en rentefri avdragsordning i aal. § 20A som vil lette de likviditetsproblemer betaling av arveavgift medfører.⁶⁸ Mottakeren vil i mindre grad måtte

⁶⁵ Harboe, 2000 s.197-198 som mener disse reglenes rekkevidde er uklare.

⁶⁶ Lov av 17. desember 1976 nr.100.

⁶⁷ Ot.prp.nr.1 (2005-06) s.88-97.

ta penger ut fra virksomheten for å finansiere arveavgiften, dermed bedres mulighetene for videre drift, herunder sikring av arbeidsplasser.

Vilkårene er at giveren eller dennes ektefelle direkte eller indirekte eier minst 25 % av andelene eller aksjene i virksomheten og at virksomheten drives videre på mottakers hånd. Det stilles likevel ikke nærmere krav til hvem som skal være mottaker av midlene eller til at mottaker skal være aktiv i virksomheten.

Gavemottakeren kan etter denne kreve at beregnet arveavgift skal betales i årlige rentefrie avdrag over inntil syv år regnet fra første forfall. Formålet med å denne kredittordningen er å sikre videre drift i foretaket. Kreditten bortfaller i sin helhet hvis mottakeren dør, gir bort eller realiserer mer enn 50 % av de mottatte aksjene eller andelene.

7.3 Overformynderiet

Logiver har satt et særlig vern for umyndiges midler. Det følger av vergemålsloven⁶⁹ § 2 at den som er umyndig ikke selv kan råde over sine midler med mindre annet er bestemt. Med umyndig menes både umyndiggjorte og mindreårige, dvs. personer under 18 år, jf. vgml. § 1.

Umyndiges formue skal etter vgml. § 62(1) som utgangspunkt forvaltes av overformynderiet. Begrunnelsen for dette er at foreldrene ikke skal ta barnas penger eller forspille dem på annet vis.

Overformynderiet er et kommunalt organ, jf. vgml. § 19. Det er fastsatt i vgml. § 30a at forvaltingsloven⁷⁰ gjelder for overformynderiets avgjørelser, med fylkesmannen som klageinstans. Fylkesmannen skal videre etter vgml. § 27(2) føre tilsyn med overformynderiet.

Justisdepartementet er i vgml. § 63(1) gitt myndighet til å fastsette hvilket beløp som skal utgjøre grensen for når overformynderiet *ikke* skal forvalte umyndiges midler. Grensen

⁶⁸ Tilføyd ved lov av 9. desember 2005 nr.107. Når den nye skattebetalingsloven trer i kraft (se over i note nr.61), skal reglene i aal. § 20A oppheves fra samme tidspunkt og videreføres som ny sktbl. § 10-32.

Avdragsordningen for gaver som nevnt her ble satt i kraft for gaver der rådigheten gikk over 1. januar 2006 eller senere. Nærmere om ordningen, se forarbeidene til bestemmelsen (note 67).

⁶⁹ Lov av 22. april 1927 nr.3 (heretter: vgml.).

⁷⁰ Lov av 10. februar 1967.

er i forskrift fastsatt til *formue under kr 75.000,-*.⁷¹ Denne grensen gjelder for alle, så det foretas ingen vurdering i hver enkelt sak. Det er uten betydning om barnets formue stammer fra en eller flere givere. Det er også uten betydning om formuen er resultat av mangeårig sparing eller en enkelt gave.

Midler som forvaltes av overformynderiet skal etter vgml. § 64 plasseres med ”tilstrekkelig sikkerhet og slik at de gir tilfredsstillende avkasting”. Overformynderiet skal følge de anvisninger som er gitt i loven og i forskrift om plassering av umyndiges midler.⁷² Som oftest plasseres midlene i sikre verdipapirer eller på rentebærende konto i bank.

Umyndiges midler som bare kan disponeres av overformynderiet, skal etter finansavtaleloven⁷³ § 25(1) ikke stå på konto som den umyndige kan disponere på egen hånd.

For umyndige barn er det den eller de som har foreldreansvaret etter reglene i bl. §§ 34-38 som er verge. Etter finavtl. § 25(3) disponerer vergene barnets konto i fellesskap, med mindre de har gitt skriftlig beskjed til banken om annet. Bankene er etter finavtl. § 25(2) pålagt en rapporteringsplikt til overformynderiet når kontoens beløp overstiger kr 75.000,-, og fra da overtar overformynderiet forvaltningen av kontoen. Hvis foreldrene ønsker kontroll over barnas formue, bør gavene derfor ikke settes i banken i barnets navn, men i foreldrenes.

Etter vgml. § 89(1) kan en arvelater i testament bestemme at midlene han etterlater seg til en umyndig skal forvaltes eller brukes på en bestemt måte, herunder at overformynderiet ikke skal forvalte pengene. Dette må da respekteres, men regelen gjelder ikke for pliktdele arv. Overformynderiet kan da ikke forvalte den umyndiges formue selv om den overstiger kr 75.000,-. Justisdepartementet kan likevel etter vgml. § 89(2) sette arvelaterens bestemmelse helt eller delvis ut av kraft hvis ”den er i strid med den umyndiges tarv”. Bestemmelsene gjelder etter vgml. § 89(3) også for gaver. En giver kan dermed i gavebrev fastsette f.eks. at gaven skal forvaltes av barnet i samråd med foreldrene.

En bestemmelse om at midlene bare skal disponeres av barnet og kun den ene av foreldrene, strider med finavtl. § 25(3) og Justisdepartementets lovavdeling har kommet til

⁷¹ Forskrift av 8. februar 2000 nr.118.

⁷² Forskrift av 8. februar 2000 nr.119.

⁷³ Lov av 25. juni 1999 nr.46 (heretter: finavtl.).

at hensynene bak reglen i finavtl. § 25(3) veier tyngre enn vgml. § 89.⁷⁴ Resultatet er at begge vergene vil disponere kontoen uavhengig av hva giver har fastsatt.

7.4 Ligningsverdier

Frem til slutten av det året et barn fyller 16 år, vil barnet lignedes under ett med foreldrene, jf. skatteloven⁷⁵ § 2-14(1). Dermed vil skattemessig motivert fordeling internt i familien hindres mens livsarvingene ennå er barn. Det følger av sktl. § 2-14(2) at der en eller begge foreldrene overført formue til barnet, skal denne formuen med avkastning lignedes sammen med foreldrenes formue når barnet er ugift og ikke har fylt 20 år før utgangen av inntektsåret. Etter ligningsloven⁷⁶ § 4-2 nr.3 skal foreldre ta barns formue med i egen selvangivelse. Det året barnet fyller 17 år, vil det likevel være mulig å overføre formue eller rett til inntekt til barna sine med skattemessig virkning. Barna skal da levere egen selvangivelse.

For ligningsmyndighetene blir det et spørsmål om mottakeren har fått midlene som gave eller som arv. Skatteetatens hovedregel er som følger: Utdelingen vil betraktes som arv når eiendomsoverføringen framstår som en skiftemessig transaksjon, dvs. som ledd i en skifteplan. Forutsetningen for dette er at arvelateren i praksis har gjennomført et så konsekvent skifte som det lar seg gjøre i levende live.

Den verdi man har igjen ved årsskiftet vil fremkomme på ligningen som skattepliktig formue, se mer nedenfor i pkt. 7.5.3.

Det er omsetningsverdi som først og fremst skal legges til grunn ved fastsettingen av gavens verdi. (skrevet om dette over?) Inngangsverdien for det enkelte formuesobjekt skal ikke settes høyere enn den bruttoverdien som ble lagt til grunn for arveavgiftsberegningen.

Skyldig arveavgift kan trekkes fra i mottakerens formue.

Ligningsmyndighetene skal sende melding til skattefogden når skattyteren har anmerket for mottatt gave i selvangivelsen eller når de for øvrig blir kjent med at en

⁷⁴ Lovavdelingens uttalelse av 6. september 2001, JDLOV-2001-2539.

⁷⁵ Lov av 26. mars 1999 nr.14 (heretter: sktl.).

⁷⁶ Lov av 13. juni 1980 nr.24.

gavetransaksjon kan ha funnet sted, for eksempel i forbindelse med bokettersyn. En slik melding kan unnlates når det er klart at gaven har karakter av vanlig leilighetsgave eller at avgiftsmyndighetene er kjent med gaveytelsen.

7.5 Skatt

7.5.1 Innledning

Inngangsverdien for formuesobjekt mottatt som gave settes til omsetningsverdien på gavetidspunktet, eventuelt begrenset av arveavgiftsgrunnlaget.

En frivillig ytelse behandles ikke etter reglene om gave dersom ytelsen kan ses i sammenheng med en motytelse, f.eks. byttearbeid.

Skattemessig sett foreligger det et gavesalg der vederlaget er mer enn symbolsk eller høyere enn inngangsverdien. Gavedelen i transaksjonen følger da reglene om gave. Overtar gavemottakeren gjeld i forbindelse med gaven, skal den overtatte gjeld behandles som et salgsvederlag til giveren.

Hvis objektet har en markedsverdi, men det likevel betales underpris, kreves det at det faktisk ytede vederlag ikke kan karakteriseres som symbolsk. Dette må avgjøres konkret. Det skal både legges vekt på størrelsen av vederlaget og hvilket forhold det har til omsetningsverdien. I utgangspunktet vil vederlag som utgjør mindre enn 5 % av omsetningsverdi måtte anses som symbolsk.⁷⁷ Er formuesobjektet av meget betydelig verdi, må denne prosentgrensen reduseres.

Er vederlaget meget høyt, vil det normalt ikke kunne anses å være symbolsk selv om det er lite i forhold til omsetningsverdien på gjenstanden. Et vederlag over 1.000.000,- vil normalt ikke kunne anses som symbolsk. I de tilfelle der vederlaget er høyere enn overdragets inngangsverdi på eiendelen, skal vederlaget ikke anses som symbolsk, uavhengig av vederlagets størrelse i forhold til omsetningsverdien på gaveoverdragelsestidspunktet.

⁷⁷ Lignings-ABC 2005.

Det skal normalt ikke finne sted en dobbeltbeskatning i form av både inntektsskatt og arveavgift, og det skal så vidt mulig ikke finnes ubegrunnede hull i beskatningen av verdier mottatt ved gave.

Høyesterett fastslo i plenumsdommen Rt-1957-1087 at ordet ”arv” i skattelovens forstand – så langt lovformålet tilsa – betyr erverv ved dødsfall. Med mindre det forelå ganske særegne omstendigheter, omfattet ordet ”gave” også gaver til barn eller andre som etter et dødsfall vil ha rett til arv, og dette gjaldt også arveforskudd. For å avgjøre om slike særegne omstendigheter er til stede som skattemessig gjør det berettiget å likestille arveforskudd med arv falt etter dødsfall, må det etter denne dommen foretas en konkret bedømmelse uten at noe enkelt moment behøver å være utslagsgivende. Det må også tas hensyn til faren for omgåelse av skattelovens hovedregel.

Som eksempel på slike ”særlige omstendigheter” som taler for å fravike hovedregelen, viste Høyesterett i plenumsdommen til en tidligere dom; Rt-1957-340. Her hadde en gammel og syk enke mens hun levde gjennomført et tilnærmet fullstendig skifte med sine barn. Gaven var dermed overveiende preget av arvemessig disposisjon.

Arv i skattemessig forstand kan altså foreligge selv om den samme disposisjonen i andre sammenhenger vil bli ansett for å være en klar livsdisposisjon.

7.5.2 Skattlegging av giver

Kostnader i forbindelse med ytelse av gave, er ikke fradragsberettiget for giveren. Mottar giveren vederlag som er mer enn symbolsk, slik at det foreligger et gavesalg, skal giveren gevinstbeskattes dersom vederlaget overstiger inngangsverdien og betingelsene for skattlegging for øvrig er til stede.

7.5.3 Skattlegging av mottaker

Formuesforøkelse ved gave regnes etter sktl. § 5-50(3) ikke som inntekt.

Det man har igjen av verdi av mottatt gave den 31. desember vil likevel inngå i den skattepliktige formuen som eventuelt kan medføre formuesskatt, jf. sktl. § 4-1(1). Likeledes er avkastning på de mottatte midlene skattepliktig inntekt etter vanlige regler, jf. sktl. § 5-1(1).

I Rt-1984-1232 var spørsmålet om en overføring av en bedriftseiendom fra foreldrene til barna skatterettslig var å anse som arv eller gave. Foreldrene var inneforstått med at barna ikke så seg tjent med å sitte med eiendommen, og at de ikke hadde noe ønske om å drive virksomheten videre. Barna solgte eiendommen videre 8 måneder etter overdragelsen fra foreldrene. Retten kom til at gaven fra foreldrene, alle forhold tatt i betraktning, var av en slik karakter at den ikke kunne anses som et konsekvent gjennomført skifteoppgjør hvor ervervet kunne anses som arv. Overføringen ble dermed ansett som en gave til barna som medførte gevinstbeskatning etter daværende skattelov § 43.⁷⁸

Ofte overtar barn eiendomsretten til foreldres bolig uten selv å bosette seg i den. Hvis livsarvingen så selger boligeiendommen, vil han som utgangspunkt ikke komme inn under reglene for skattefrihet ved salg av egen bolig i sktl. § 9-3, og må dermed betale skatt av gevinsten ved et senere salg. Gevinsten vil her være lik differansen mellom salgssummen og verdien ved hjemmelsoverføringen.

Ved salg av eiendom skal man betale skatt for den gevinst man har oppnådd i sin eiertid. Enkelte forsøker å omgå denne reglen ved å overdra eiendommer som gave til barna. Barna får da en ny inngangsverdi slik at skatt spares. Arveavgiftssatsen er som nevnt over på maksimalt 20 % fra foreldre til barn, mens gevinstbeskatning ved salg av eiendom med fortjeneste er på 28 %. Dersom likningsmyndighetene finner at et arrangement er satt i stand kun for å unngå denne gevinstbeskatningen, kan myndighetene skjære gjennom og fastsette at arrangementet ikke godtas.

I HR-2006-01540-A ble gevinstbeskatningen forsøkt omgått. Her hadde eieren overdratt eiendommen til barna i forkant av et salg. Høyesteretts flertall (3 dommere) kom til at han kunne gevinstbeskattes etter den ulovfestede gjennomskjæringsregelen. Etter rettens mening stod man her overfor ”en planlagt sammenhengende transaksjon i flere ledd som skulle gjennomføres i løpet av et kort tidsrom, og som var utelukkende skattemessig motivert og praktisk talt uten egenverdi.” Det at eieren hadde overdratt eiendommen som gave til sine barn før salget ”representerte en unødvendig omvei” som retten ikke kunne akseptere.

⁷⁸ Lov av 18. august 1911 nr.8.

7.6 Nordisk rett

Norge har inngått multilateral avtale av 18. oktober 1992 med Danmark, Finland, Island og Sverige. I tillegg har Norge bilaterale avtaler med USA og Sveits. Disse avtalene begrenser avgiftsplikten etter aal. § 1, med det formål å forebygge internasjonal dobbeltbeskatning.

I Danmark betales en *gaveavgift* for gaver til livsarvinger. Dette gjelder også når gaven er gitt som et arveforskudd.⁷⁹ Hver gave har et bunnfradrag som er avgiftsfritt, og dette fradraget fastsettes hvert år med hjemmel i den danske personskatteloven § 20.⁸⁰ Hver person kan derfor *hvert år* avgiftsfritt gi en gave til hvert av deres barn, barnebarn eller oldebarn opp til det angitte bunnfradraget. I 2006 er bunnfradraget DKK 53.900,- per gavemottaker, og dette vil øke til DKK 55.300,- i 2007. To foreldre/besteforeldre kan derfor samlet gi gave på DKK 110.600,- til hver av sine livsarvinger i 2007 uten at det beregnes avgift av dette. Gaveavgiften er på 15 % av det overskytende beløpet. Sammenlignet med reglene i Norge er det større anledning til overføring av avgiftsfrie gaver totalt sett. I Danmark kumuleres ikke disse beløpene fra år til år, og de skal *ikke* legges til ved et senere arveoppgjør. Det finnes ikke særlige regler for støtte til utdannelse utover det avgiftsfrie beløpet.

I Sverige hadde de tidligere en gaveskatt, men fra 1. januar 2005 ble både gaveskatten og arveavgiften opphevet.⁸¹ Det skal derfor i dag *ikke* betales avgift på gaver fra foreldre til barn i Sverige. Mottakeren av gave er ikke lenger pliktig til å sende gavemelding, og det svenske skatteverket har sluttet å føre register over gavehandlinger.

I Finland er hovedreglen at alle gaver er avgiftspliktige, også til egne livsarvinger. Vanlig løssøre er likevel fritatt for avgift innenfor en fastsatt beløpsgrense. Det skal ikke betales gaveavgift for gaver under 3.400 €, men hvis gavemottaker innenfor tre år av samme giver får flere gaver verd minst 3.400 € til sammen, skal det likevel betales avgift.⁸²

⁷⁹ Taksøe-Jensen, 2000 s.134-135.

⁸⁰ Lovbekendtgørelse nr. 959 af 19. september 2006 om indkomstskat for personer mv (personskatteloven) jf. Lovbekendtgørelse nr. 971 af 22. september 2006 om afgift af dødsboer og gaver (boavgiftsloven) § 22.

⁸¹ SOU 2004:66. Se nærmere: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/02/55/61/3dd033f1.pdf>

⁸² Den finske Skattestyrelsens publikasjon 36r.06 av 1. mai 2006. Se nærmere:

<http://www.vero.fi/nc/doc/download.asp?id=770:300052>

Gaveavgift inntreer kun når det overføres eiendomsrett, så gaver i form av varige bruksretter, pensjon eller andre fordeler på livstid er fritatt for avgift i Finland.

8 Når giver dør

8.1 Utgangspunkt

Når foreldrene dør, skal dødsboet skiftes mellom arvingene etter loven og eventuelle testamentsarvinger.

8.2 Avslag på falt arv

En arving står fritt til å gi avslag på arv. Det kan bli gitt for hele arven, eller for en bestemt del av den. Den som mottar midlene etter avslaget, blir da regnet å arve direkte fra arvelater. Ved dette kan man totalt sett oppnå flere fribeløp og lavere progresjon avgiftsmessig for hver arving. Nærmere om dette ovenfor i pkt. 3.6.5 og pkt. 7.2.4.

Det kan reises spørsmål om avslag på arv vil kunne betraktes som gave fra den som gir avslaget til den som da trer inn i hans sted.⁸³ De som mottar arv som følge av at en annen avslår falt arv, vil alltid motta verdiene som følge av avslagsdisposisjonen. Det er likevel ingen automatikk i dette. De øvrige kriterier må også være oppfylt.

RG-2002-1627 kan belyse spørsmålet. Her var det tvist om avkortning for verdier arvelaterens to eldste barn hadde mottatt. Det ble i den forbindelse spørsmål om avdødes avslag på arv etter sin far noen år tilbake i tid skulle avkortes hos hans barn igjen. Lagmannsretten kom til at beløpet arverettslig måtte anses som arv direkte etter farfaren, slik at dette i seg selv ikke kunne tilsi at beløpet kunne gi grunnlag for avkortning i arv fra faren. Retten uttalte at avslag på falt arv ”ikke nødvendigvis skjer med gavehensikt, selv om dette ofte vil være motivet, eventuelt kombinert med arveavgiftsplanlegging.” I denne saken kom retten til at avslaget på arv var en disposisjon med gavepreg. Beløpets størrelse, kombinert med farens økonomiske situasjon på tiden for avslag og hans ønske om å behandle de fire barna likt, tilsa dermed at de to barna hadde mottatt ”ei monaleg gåve” fra faren som ga grunnlag for avkortning.

⁸³ Hambro, 2006 s.227.

8.3 Avkortning

8.3.1 Utgangspunkt

Når foreldrene dør etter å ha ytet gave til en eller flere av livsarvingene, blir det spørsmål om gaven har noen betydning i arveoppgjøret, altså om gaven skal avkortes. Som nevnt ovenfor i pkt. 3.6.3 er utgangspunktet at en gave ikke skal avkortes, med mindre giver har bestemt at avkortning skal skje, eller det kan godtgjøres at det ville være i samsvar med givers forutsetning.

I RG-1997-1621 (Gulating) hadde avdøde tidligere fastsatt i en erklæring at det skulle skje avkortning i sønnens arv for hans andel av utgifter som var skrevet inn i et felles næringsregnskap. Lagmannsretten uttalte at gavebegrepet i al. § 38 ikke automatisk var oppfylt fordi det eventuelt var mottatt merverdier, og fant det ikke godtgjort at det forelå gavehensikt på overføringstidspunktet. Avdødes egeninteresse i enklere regnskap og skattebesparelse hadde vært mer utslagsgivende enn ønsket om å berike sønnen. De mottatte verdier ble derfor ikke avkortet.

I de tilfelle der avdøde kun har én livsarving, vil det aldri bli tale om noen avkortning av gaver som ble ytet mens giveren levde. Det ligger i begrepet ”forskudd på arv” at det som ytes skal avkortes i mottagerens del på skiftet. I slike situasjoner med kun én livsarving, vil arven jo i sin helhet gå til den ene, og det finnes ikke andre gaven kan avkortes overfor. Gaven kan likevel arveavgiftsmessig bli betraktet som forskudd på arv og slik inngå i avgiftsgrunnlaget.

8.3.2 Gavers betydning for testasjonsretten

Der ikke annet er avtalt, bestemmer al. § 43 at avkortning ”ikkje (...) har noko å seie for (...) retten til arvelataren til å rå over arven med testament”. Forskudd på arv reduserer både omfanget av testasjonsretten og gjenlevendes boslodd sammenlignet med situasjonen om forskuddet ikke var gitt og midlene fortsatt tilhørte ektefellen da denne døde. Det er altså boet uten avkortningsbeløpet som er bestemmende for omfanget av testasjonsretten.

Har en livsarving mottatt en avkortingspliktig gave, skal avkortningsbeløpet ikke tas med ved beregning av den frie tredjedelen.⁸⁴

I dansk rett medregnes arveforskudd ved beregningen av testasjonskompetansen. I de tilfelle det ikke dreier seg om forskudd på pliktdelsarv, anses forskuddet samtidig som en utnyttelse av testasjonskompetansen.⁸⁵

8.3.3 Avkortning i arvemassen

Avkortning foretas i arven etter *giveren*. Har foreldrene i fellesskap gitt gave til felles livsarving, vil man normalt avkorte gaven med en halvpart fra hver av foreldrene. Der kun den ene ektefellen yter en gave, vil gaven også kunne få virkning for arven etter den andre ektefellen. Dette gjelder etter al. § 39 enten den er gitt av foreldrenes felleseie, eller av særeie som ifølge ektepakt ”konverteres” til felleseie ved den ene ektefellens død. Videre er dette uavhengig av om avkortningsbestemmelsen er tiltrådt av den andre ektefellen, eller godkjent av denne.

Den ene ektefellen kan likevel ikke bestemme avkortning for forskudd som den andre ektefellen har ytet, og likeledes heller ikke tilbakekalle en avkortningsbestemmelse fra den andre.⁸⁶ Dette får særlig betydning der den ene sitter i uskiftebo.

I RG-1994-1188 (Jæren herredsrett, også omtalt ovenfor i pkt. 3.6.4) ble det uttalt at dersom en arvelater har gitt en gave fra sin rådighetsdel uten å fastsette avkortning, kan den gjenlevende ektefellen som har overtatt boet til uskifte, ”neppe” treffe bestemmelse om avkortning. Denne adgangen står derimot åpen dersom gaven er gitt av ektefellene i fellesskap. Gjenlevende kan i så fall bestemme at avkortning skal skje for *sin del* av gaven. Det synes etter min mening å være den naturlige løsning.

Problemer oppstår der gjenlevende i uskiftebo gir forskudd som har karakter av fullt eller delvis sær oppgjør mht. avdødes arv. Der forskuddet blir gitt til felles livsarving, må det vurderes konkret hvorvidt utdelingen fremstår som et delvis oppgjør etter førstavdøde, eller et forskudd på arven etter lengstlevende.

⁸⁴ Lødrup, 2004 s.79.

⁸⁵ Nørgaard, 2004 s.102.

⁸⁶ Augdahl og Hambro, 1992 s.147. Motsatt syn hos Knoph, 1959 s.89.

Spørsmålet kom for Høyesterett i Rt-1963-61. Her hadde en enke i uskiftet bo i samråd med sine to barn delt ut store verdier til sine syv barnebarn. Ved beregningen av arveavgiften la skattefogden til grunn at utdelingen i sin helhet var gave fra bestemoren. Høyesterett tok utgangspunkt i at det uskiftede boet hadde karakter av sameieforhold mellom lengstlevende og førstavdødes arvinger. Utdelingen måtte anses skjedd som et delvis skifte av fellesboets midler. Retten kom derfor enstemmig til at 3/8 måtte anses som bestefarsarv, og 5/8 måtte anses som forskudd på bestemorsarv. At avgiftsmyndighetene fram til da hadde fulgt samme praksis i lignende saker kunne ikke være avgjørende.

Tilsvarende resultat kom Høyesterett til i Rt-1967-759. Her ble også arveforskudd utbetalt til to døtre ansett som forskuddsutlodning av farsarv for 3/8-deler og morsarv for 5/8-deler.

Der en felles livsarving mottar forskudd fra uskifteboet mens lengstlevende er i live, må mottakeren finne seg i at avkortning skjer i arven etter førstavdøde selv om det var lengstlevende som ytet gaven. Barnet kan her ikke kreve at avkortning først skal skje etter giverens død og i arven etter denne. Hvis avkortningsbeløpet er større enn hans arvelodd etter førstavdøde, må resten avkortes i arven etter den lengstlevende når denne dør. Dette vil gjelde uansett hvem av ektefellene som ytet forskuddet.⁸⁷

8.3.4 Praktisk gjennomføring av avkortning

Det vanlige er at det beløp som skal avkortes legges til dødsboets aktiva, for så å redusere vedkommende arvings lodd tilsvarende ved utlodningen.

En annen måte å gjennomføre avkortningen på, er at hvert av barna forlods tar ut verdier tilsvarende forskuddet, for så å dele resten av arven etter lovens regler. Det er det økonomiske resultatet som er avgjørende, ikke hvilken beregningsmetode som velges.

Metodene kan illustreres ved et eksempel. La oss si at avdøde etterlot seg et netto dødsbo på 800.000,- og hadde tre livsarvinger, A, B og C. I eksemplet har A mottatt som forskudd på arv et beløp på 100.000,-.

Etter den første metoden vil forskuddet først legges til boets netto, slik at dette økes til 900.000. Den enkeltes arvelodd blir da 300.000,-. B og C mottar fullt beløp. A får

⁸⁷ Augdahl og Hambro, 1992 s.148.

derimot sin arv redusert til 200.000,- fordi arvelodden avkortet med 100.000,- tilsvarende forskuddet. Samlet sett har alle mottatt 300.000,-.

Etter den andre metoden vil B og C først utta 100.000,- hver fra boet, slik at boets netto utgjør 600.000,-. Den enkeltes arvelodd blir da 200.000,- og både A, B og C mottar dette beløpet. Samlet sett vil alle også ved denne metoden ha mottatt 300.000,-.

Dersom forskuddet er større enn det som ble mottakerens arvelodd på skiftet, kan gjennomføringen av avkortning blir problematisk. Her må tapet fordeles forholdsmessig på alle arvingene.⁸⁸ Dette vil ha slik virkning at boet i sin helhet skiftes mellom de øvrige arvingene.

Vi endrer eksemplet over slik at A i stedet mottok forskudd på 400.000,- og boets netto ved giverens død var 500.000,-. Når forskuddet så blir lagt til vil boets netto utgjøre 900.000,- slik at arvelodden til hver enkelt er 300.000,-. A's arvelodd avkortet med 400.000,- slik at han ikke skal motta noe fra boet. B og C deler deretter likt det som er igjen i boet og mottar 250.000,- hver. Det er altså B og C som bærer tapet ved at A's forskudd på arv overstiger hans boslodd, og de kan ikke kreve dette dekket av A.

8.3.5 Avkortningsbeløpets størrelse

Når det blir gjort avkortning, er det etter al. § 40 første punktum verdien av forskuddet "då det vart gitt" som skal legges til grunn dersom dette ikke ville være "openbert urimeleg". Senere verdiendringer er uten betydning og er dermed mottakerens risiko. Partene gis likevel i andre punktum en anledning til å fastsette avkortningsbeløpet til en bestemt sum. I så fall skal dette legges til grunn "om ikkje summen må reknast for å vere for høg". Det følger av forarbeidene at dette er ment å være en unntaksregel som tenkes gitt en forholdsvis snever rekkevidde.⁸⁹ Dette taler for at det skal ganske sterke grunner til for å fravike verdien da arveforskuddet ble ytet.

I Rt-1996-710 var det spørsmål om hva som skulle til for at lovens hovedregel i al. § 40, 1. punktum kunne fravikes.⁹⁰ Retten var samstemt i at bedømmelsen av om arve-

⁸⁸ Augdahl og Hambro, 1992 s.147.

⁸⁹ Ot.prp.nr.36 (1968-69) s.168.

⁹⁰ Dommen er analysert i Lødrup, 1999 i Festskrift til Finn Taksøe-Jensen.

laterens fastsetting av avkortningssummen er for høy i al. § 40 2. punktum, må bygge på vurderingstemaet i 1. punktum. Det fastsatte avkortningsbeløpet må anses for å være for høyt dersom man ikke står overfor en situasjon hvor det ville være "openbert urimeleg" å begrense avkortningen til den verdi forskuddet hadde på overtakelsestidspunktet.

Flertallet (3-2) mente at det var "klart" at det forhold at arvelateren uttrykkelig hadde truffet bestemmelse om avkortningssummen, ikke kunne være "uten betydning" ved avgjørelsen av om det ville være åpenbart urimelig å følge lovens hovedregel. Dette ble begrunnet slik:

"Arvelateren står meget nær til å bedømme hvilken avkortningssum som etter forholdene vil gi en slik likestilling mellom arvingene som er avkortningsreglenes formål. Og dersom arvelaterens fastsettelse av avkortningssummen bærer preg av å være skjedd med et slikt formål for øye, bør hans standpunkt etter min mening ha vekt."

Både flertallet og mindretallet var enige om at det må foretas en skjønnsmessig vurdering i hver enkelt sak. Mindretallet kom til at det ikke forelå så spesielle forhold i saken at lovens hovedregel burde fravikes, men flertallet kom til at det ville være "openbert urimeleg" å bygge på verdien da gaven ble ytet.

Etter al. § 41 blir livsarvingen ikke skyldig boet noe i de tilfelle der avkortningssummen er større enn livsarvingens arvelodd. Ved dette kan foreldrene til en viss grad forfordele enkelte av barna ved å gi dem store beløp som forskudd på arv. Mottakeren plikter ikke å tilbakeføre noe til dødsboet, men får beholde det overskytende. De andre arvingene får følgelig heller ingen krav mot ham.

Foreldrene kan også velge den motsatte løsning ved å *fastsette* at mottakeren blir skyldig boet det overskytende av forskuddet. Boet vil da få et krav mot den som tidligere har mottatt avkortningspliktig gave.

Setter foreldrene som betingelse for forskuddet at mottakeren skal betale et beløp til sine medarvinger, regnes denne forpliktelsen overfor medarvingene som vederlag for arveforskuddet og kommer til fratrukk i den verdien som skal avkortes.

8.4 Nordisk rett

Når det gjelder utjevningen mellom arvingene for å oppnå likhet med hensyn til tidligere gaver, betegner man det etter romerrettslig tradisjon for ”kollation”. Det skilles mellom ”reakollation” og ”idealkollation”. Med realkollation menes det prinsippet at arvingen skal tilbakelevere til dødsboet det han har fått under avdødes livstid, og deles i tilbakelevering in natura, og tilbakelevering av den verdien som er mottatt. Svensk rett følger prinsippet om idealkollation, hvilket innebærer at det mottatte betraktes som et forskudd som ikke skal tilbakeleveres, men som skal avregnes på arven til mottakeren.⁹¹

Reglene om at mottakeren av gaven får beholde det overskytende som overstiger egen arvelodd, er like i alle de nordiske landene. Det er uttrykkelig sagt i dansk, finsk og svensk rett, men gjelder også i Norge og Island.^{92,93}

Grunnprinsippet er i alle landene at arveforskuddet settes til den verdien det hadde da forskuddet ble ytet.⁹⁴ Arveforskuddet legges så til bobeholdningen, hvoretter arvingenes arvelodd beregnes. Verdisvingningene vil være arvingens risiko.

Arveforskuddet skal ved beregningen av arvelodd og pliktdelsarv (”tvangsarv”) tillegges boet. I dansk rett er det slik at hvis forskuddsmottakeren dør før giveren, skal forskuddet avkortes i den arven som tilfaller livsarvingene til mottakeren (altså barnebarna til giveren).⁹⁵

⁹¹ Saldeen, 2006 s.96-102.

⁹² Lødrup, 2003 s.111.

⁹³ Der det i dansk rett er tale om arvingsgjeld, innbetales det overskytende beløp til boet, se pkt. 3.6.5.

⁹⁴ Lødrup, 2003 s.110.

⁹⁵ Taksøe-Jensen, 1998 s.269.

9 Avslutning – vurdering av reglene

Å gi en gave til egen livsarving reiser flere juridiske problemstillinger enn Ola og Kari Nordmann trolig kjenner til. Er gaven av en viss størrelse vil den ha betydning som mer enn en hyggelig gest fra foreldre til barn. Når giveren har bestemt seg for *hva* som skal gis (penger, eiendom, løsøre osv.), størrelsen på gaven og i hvilken anledning livsarvingen skal få gaven, gjenstår flere viktige spørsmål.

Det viktigste spørsmålet er trolig giverens formening om mottakerens forhold til eventuelle andre arvinger (mottakerens søsken). Reglene om at avkortning skal skje kun hvis det kan godtgjøres at dette var i samsvar med givers ønske, fremstår som det riktige utgangspunkt. Her synes de norske, danske og islandske reglene mer i samsvar med folks rettsoppfatning enn de svenske og finske reglene. Det at dette bevismessig kan fastslås uten skriftlig nedtegning forenkler det juridiske, men kompliserer muligens bevisspørsmålet. Skriftlighet får generelt den enkelte til å vurdere situasjonen mer nøye.

Arveavgiftens eksistens er et politisk spørsmål og det synes som om det er liten vilje til å la den bortfalle i Norge, slik som i Sverige. At en gave til naboen er avgiftsfri mens gaver til egen familie er belagt med avgift, kan synes som en noe inkonsekvent ordning, og oppfattes av folk flest som urimelig.

Grensen for når gavemelding skal sendes inn og hva konsekvensene av dette blir, kunne etter min vurdering med fordel vært tydeligere. Reglene synes enkle å omgå, da etterkontroller er få grunnet ressursknapphet og prioritering hos myndighetene.

Reglene om at gaveverdier kumuleres over tid er forholdsvis komplisert utformet og misforstås ofte i praksis av avgiftspliktige, noe som etter min oppfatning i seg selv tyder på at reglene bør revideres.

Legger man til grunn at avgift på gaver skal videreføres, kommer reglene trolig bedre frem ved at avgiften skifter navn til en ”gaveavgift”. Begrepsmessig synes det forvirrende for folk flest når en gave faller inn under arveavgiftsreglene. De danske reglene med et årlig fastsatt avgiftsfritt gavebeløp synes dessuten enklere å forholde seg til. Etter en

modell av disse reglene kunne "fribeløpet" for gave i Norge f.eks. justeres etter folketrygdens grunnbeløp.⁹⁶ Dette er et beløp nordmenn flest har et forhold til, det er enkelt å finne og justeres årlig.

At gjenlevende ektefelles anledning til å gi gaver fra uskiftet bo er begrenset, er etter min vurdering en nødvendighet for uskifteinstituttets eksistens. Det synes som det behov for vern de øvrige arvinger har er tilstrekkelig regulert ved omstøtelsesadgangen.

Alt i alt vil jeg si at de som kommer best ut av det er de som har et bevisst forhold til å yte gaver til sine livsarvinger ved å være rause gjennom livet og ikke sparer formuen til et arveoppgjør. Generelt vil alle parter tjene på at verdier flyttes fra de eldre i familien til de yngre, selv om motivene for dette vil variere.

⁹⁶ Lov av 28. februar 1997 nr.19 § 1-4. Pr. 1.mai 2006 er 1 G fastsatt til kr 62.892,-.

10 Litteraturliste

10.1 Bøker

- Alstadsæter, Annette, Erik Fjærli, Ingrid Melby og Aud Walseth. *Inntekt, skatt og overføringer 2005*. Statistisk sentralbyrå 2006.
- Andenæs, Mads Henry. *Konkurs*. Oslo, 1999
- Arnholm, Carl Jacob. *Arveretten*. Oslo, 1974
- Augdahl, Per og Peter E. Hambro. *Arveloven med kommentarer*. 3. utg. Oslo, 1992
- Borkowski, Andrew. *Deathbed gifts. The Law of Donatio Mortis Causa*. London, 1999
- Brækhus, Sjur og Axel Hærem. *Norsk tingsrett*. Oslo, 1964
- Danielsen, Svend. *Arveloven med kommentarer*. 5.utg. København, 2005
- Giertsen, Johan. *Generasjonsskifte*. Bergen, 1995
- Hambro, Peter. *Arveplanlegging og avtalt uskifte*. Oslo, 2006
- Harboe, Einar. *Arveavgift*. 2. utg. Oslo, 2000
- Harboe, Einar, Truls Leikvang og Rino S. Lystad. *Ligningsloven Kommentartutgave*. 6.utg. Oslo, 2005
- Haakstad, Per Jakob. *Arveoppgjøret trinn for trinn*. Oslo, 2003
- Knoph, Ragnar. *Knophs oversikt over Norges rett*. 12.utg. Oslo, 2004
- Knoph, Ragnar. *Norsk arverett*. 3.utg. ved Erling Sandene. Oslo, 1959
- Lilleholt, Kåre. *Godtruerverv og kreditorvern*. 3.utg. Oslo, 1999
- Lødrup, Peter. *Arverett*. 4. utg. Oslo, 1999
- Lødrup, Peter. *Nordisk arverett. En sammenlignende studie av dansk, finsk, islandsk, norsk og svensk rett med drøftelser av harmoniseringsmuligheter og reformbehov*. NORD, 2003
- Lødrup, Peter. *Oversikt over arveretten*. 4.utg. Oslo, 2004
- Nørgaard, Irene, *Arveret*. 4.utg. København, 2004
- Risanger, Otto. *Arveboka*. Oslo, 2005

Saldeen, Åke. *Arvsrätt*. 3.utg. Uppsala, 2006
Søbstad, Torleiv og Orwall Andersen. *Eierskifte i landbruket*. Oslo, 1995
Taksøe-Jensen, Finn. *Lærebog i arveret*. København, 1998
Taksøe-Jensen, Finn. *Hvem arver mig*. København, 2000
Unneberg, Inge. *Arveretten med dødsboskifte*. Grimstad, 1990
Zimmer, Frederik. *Arv og skatt*. 2.utg. Oslo 1990

10.2 Artikler

Andenæs, Mads Henry. *Arvepakt i norsk rett*. Tidsskrift for rettsvitenskap 1985 s.19-78
Berg, Borgar Høgetveit. *Rettsvern for lausøyrekjøp - avtale eller overlevering (tradisjon)?*
Jussens Venner 1999 s.1-31
Borge-Andersen, Lars. *Grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner*. Jussens Venner 1982
s.1-40
Halvorsen, Elin og Thor Olav Thoresen. *The relationship between altruism and equal
division. Evidence from inter vivos transfer behavior*. Discussion Papers 439,
Statistisk sentralbyrå, 2005. URL: <http://ideas.repec.org/p/ssb/disppap/439.html>
Harboe, Einar. *Boliger og generasjonsskifter*. Skatterett 1997 (15)
Lødrup, Peter. *Om disposisjoner "mortis causa"*. Lov og Rett 1965 s. 376-381
Lødrup, Peter. *Grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner – særlig om overføringer til
barn og ektefellens særøie*. Lov og Rett nr. 6 1984 s. 332-346.
Lødrup, Peter. *Avkortning i arv – arveforskudd. Generationsskifte i ret og praksis:*
Festskrift til Finn Taksøe-Jensen. København, 1999
Masson, André og Pierre Pestieau. *Bequest motives and models of inheritance: A survey of
the literature*" i Guido Erreygers og Toon Vandervelde (eds.): *Is inheritance
legitimate? Ethical and Economical Aspects of Wealth Transfers*, Springer Verlag,
Berlin, 1997. URL: www.lisproject.org/lws/files/ohlssonlwsppaper.pdf
Schei, Tore. *Grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner* . Jussens Venner 1969 s. 161-184
Unneberg, Inge. *Gjenlevende ektefelles råderett over uskiteboet*. Jussens Venner 1997
s. 209-263

10.3 Forarbeider

Utkast til lov om arv. Innstilling fra Arvelovkomiteen. (Utkast 1962)

NOU 1972:20 Gjeldsforhandling og konkurs

NOU 1981:5

NOU 2000:8 Arveavgift

Ot.prp.nr. 36 (1968-69) Om lov om arv m.m.

Ot.prp.nr. 14 (1969-70) Om lov om arv m.m. Tilråding fra Justis- og politidepartementet

Ot.prp.nr. 50 (1980-81) Gjeldsforhandlinger og konkurs B) lov om fordringshavernes dekningsrett C) lov om ikrafttredelse av ny gjeldsforhandlings- og konkurslovgivning m m

Ot.prp. nr. 83 (2004-05) Lov om betaling og innkreving av skatte- og avgiftskrav (skattebetalingsloven)

Ot.prp. nr. 1 (2005-06) Skatte- og avgiftsopplegget 2006 – lovendringer

Innst. O. nr. XIX (1970-71) Tilråding frå justisnemnda om lov om arv m.m.

10.4 Dommer fra Høyesterett

Rt-1930-207	Rt-1982-1165
Rt-1943-349	Rt-1984-1232
Rt-1955-68	Rt-1988-1327
Rt-1957-340	Rt-1993-1474
Rt-1957-1087	Rt-1996-710
Rt-1963-61	Rt-1997-1037
Rt-1964-1175	Rt-1998-728
Rt-1967-759	Rt-2002-127
Rt-1978-1083	Rt-2004-777
Rt-1982-948	Rt-2006-776

10.5 Dommer fra underinstanser

Rt-1948-679 Gulating lagmannsrett
RG-1976-276 Oslo skifterett
RG-1994-1188 Jæren herredsrett
LA-1995-499 Agder lagmannsrett
LF-1996-452 Frostating lagmannsrett
RG-1997-1621 Gulating lagmannsrett
LB-2000-2175 Borgarting lagmannsrett

11 Lister over tabeller og figurer m v

Tabell 1: Foreldres holdninger til pengegaver

Foreldres holdninger til pengegaver oppgitt i prosent	Alle foreldre	Foreldre som har gitt gave
<i>"Hvilke økonomiske forpliktelser synes du foreldre bør ha overfor voksne barn?"</i>		
Kun hjelpes i nødsfall	68	64
Hjelp til utdanning, bolig- og familieetablering	26	33
Hjelpes så de har like god standard som foreldrene	4	2
<i>"Når foreldre som har flere barn gir støtte, hvordan mener du da de bør fordele midlene?"</i>		
Alle bør få like mye	73	67
Mest til den/de som har dårligst økonomi	23	29
Mest til den/de som er mest hjelpsom	1	2
Mest til den/de som er dyktigst og får mest ut av midlene	0	1
Antall observasjoner	1512	348
Kilde: NOVA 2001.		

Tabell 2: Karakteristika av pengegaver fra foreldre til barn over 18 år

Resultater for pengegaver oppgitt i 1000 kroner	Foreldre	Barn
	Marg.effekt ¹	Marg.effekt ¹
Foreldrenes karakteristika		
Husholdningens inntekt i 1000 kroner	0,05 ²	-
Husholdningens formue i 1000 kroner	0,01 ²	-
Alder	-0,41	-0,71 ²
Par	2,6	-2,55
Far, høy utdanning	11,9 ²	22,1 ²
Mor, høy utdanning	10,6 ²	12,0 ²
Antall barn	-14,6 ²	-4,43 ²
Barnets karakteristika		
Husholdningens inntekt	-	0,05 ²
Par	0,75	-5,41
Høy utdanning	15,8 ²	9,4
Barnebarn	-8,14	-4,08
Arbeidsledig	19,1	3,71
Student	20,9 ²	12,4 ²

Økonomisk situasjon: dårlig	37,8 ²	1,88
Økonomisk situasjon: god	-22,8 ²	-12,1 ²
Antall observasjoner	1667	1105
¹⁾ Marginal effekt av en enhets endring i forklaringsvariablen, for de kategoriske variablene gjelder dette en endring fra 0 til 1		
²⁾ Statistisk signifikant med 95 prosent sannsynlighet.		
Kilde: NOVA 2001.		

Tabell 3: Antall mottakere av avgiftspliktig arv og gave m.m. etter rådighetsdato

Antall mottakere av avgiftspliktig arv¹ og gaver, grunnlag for avgift og sum arveavgift, etter rådighetsdato²			
Hele landet 2001-2004. Millioner kroner			
	Antall mottakere	Sum grunnlag for avgift	Sum avgift
2004			
Arv og gaver samlet	24191	17387	1600
Arv	16394	11625	1076
Gaver	7797	5762	524
2003³			
Arv og gaver samlet	22498	15375	1292
Arv	15427	10411	875
Gaver	7071	4963	417
2002			
Arv og gaver samlet	26499	15154	1275
Arv	19297	11055	960
Gaver	7202	4099	315
2001			
Arv og gaver samlet	25061	14301	1187
Arv	17832	10213	880
Gaver	7229	4088	307
1) Kun avgiftspliktige private skifter			
2) Arve- og gavesakene er registrert under det året råderetten inntreffer, det vil si dødsdato på arvelater (lengstlevende arvelater i uskiftet dødsbo) eller når gaven er ytet.			
3) Nye arveavgiftsregler fra og med 1. januar 2003			
Kilde: Statistisk Sentralbyrå 2005			

Tabell 4: Antall mottakere av avgiftspliktig arv og gave etter størrelse

Antall mottakere av avgiftspliktig arv¹ og gaver, etter størrelse på henholdsvis arv og gave. Rådighetsdato². Hele landet. 2003 og 2004				
	2003		2004	
	Arv	Gaver	Arv	Gaver
I alt	15427	7071	16394	7797
0-250 000 kroner ³	1541	1099	1706	1088
250 001 – 550 000 kroner	6790	2708	6933	2957
550 001 – 800 000 kroner	3246	1540	3502	1803
800 001 – 999 999 kroner	1298	622	1417	671
1 000 000 – 1 999 999 kroner	2060	885	2248	1046
2 000 000 kroner og over	492	217	588	232
1) Kun avgiftspliktige private skifter				
2) Arve- og gavesakene er registrert under det året råderetten inntreer, det vil si dødsdato på arvelater (lengstlevende arvelater i uskiftet dødsbo) eller når gaven er ytet.				
3) Beløp under 250 000 kroner som er avgiftspliktig på grunn av tidligere mottatt gave sammen med årets mottatte arv/gave fra samme giver totalt overstiger fribeløpet				
Kilde: Statistisk Sentralbyrå 2005				

Tabell 5: Kapitalverdien av en krone hvert år i et antall år

År	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
0...	-	1,000	1,962	2,886	3,775	4,630	5,451	6,242	7,002	7,733
10...	8,435	9,111	9,760	10,385	10,986	11,563	12,118	12,652	13,166	13,659
20...	14,134	14,590	15,029	15,451	15,857	16,247	16,622	16,983	17,330	17,663
30...	17,984	18,290	18,589	18,874	19,148	19,411	19,665	19,908	20,143	20,368
40...	20,585	20,793	20,993	21,186	21,371	21,549	21,720	21,885	22,043	22,195
50...	22,342	22,482	22,618	22,748	22,873	22,993	23,109	23,220	23,327	23,430
60...	23,528	23,624	23,715	23,803	23,887	23,969	24,047	24,122	24,194	24,264
70...	24,330	24,395	24,456	24,516	24,573	24,628	24,680	24,731	24,780	24,827
80...	24,872	24,915	24,957	24,997	25,-	25,-	25,-	25,-	25,-	25,-
Kilde: Arveavgiftsloven § 13 første ledd										